

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИ ҚОШИДАГИ
ЮРИСТЛАР МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ МАРКАЗИ ҲУЗУРИДАГИ
ИЛМИЙ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ DSc 07/27.02.2020. Yu/ 108.01
РАҚАМЛИ ИЛМИЙ КЕНГАШ**

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ СУДЬЯЛАР ОЛИЙ КЕНГАШИ
ҲУЗУРИДАГИ СУДЬЯЛАР ОЛИЙ МАКТАБИ**

САЙДАХМЕДОВ УМИД МУРОДОВИЧ

**МАРКАЗИЙ ОСИЁДА ТРАНСЧЕГАРАВИЙ СУВЛАРДАН
Фойдаланишнинг Халқаро-Ҳуқуқий жиҳатлари**

12.00.10 – Халқаро ҳуқуқ

**Юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси
АВТОРЕФЕРАТИ**

Тошкент – 2021

Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати мундарижаси

Content of the abstract of the Doctor of Philosophy (PhD) dissertation

Оглавление автореферата диссертации доктора философии (PhD)

Сайдахмедов Умид Муродович

Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланишнинг халқаро-
ҳуқуқий жиҳатлари..... 3

Saydakhmedov Umid Murodovich

International legal aspects of the use of transboundary waters in Central Asia..... 25

Сайдахмедов Умид Муродович

Международно-правовые аспекты использования трансграничных вод в
Центральной Азии..... 43

Эълон қилинган ишлар рўйхати

List of published works

Список опубликованных работ..... 48

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИ ҚОШИДАГИ
ЮРИСТЛАР МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ МАРКАЗИ ҲУЗУРИДАГИ
ИЛМИЙ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ DSc 07/27.02.2020. Yu/ 108.01
РАҚАМЛИ ИЛМИЙ КЕНГАШ**

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ СУДЬЯЛАР ОЛИЙ КЕНГАШИ
ҲУЗУРИДАГИ СУДЬЯЛАР ОЛИЙ МАКТАБИ**

САЙДАХМЕДОВ УМИД МУРОДОВИЧ

**МАРКАЗИЙ ОСИЁДА ТРАНСЧЕГАРАВИЙ СУВЛАРДАН
Фойдаланишнинг Халқаро-Ҳуқуқий жиҳатлари**

12.00.10 – Халқаро ҳуқук

**Юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси
АВТОРЕФЕРАТИ**

Тошкент – 2021

Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси мавзуси Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссиясида В2020.3.PhD/Yu289 рақам билан рўйхатга олинган.

Диссертация Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактабида бажарилган.

Диссертация автореферати уч тилда (ўзбек, инглиз, рус (резюме)) Илмий кенгаш вебсаҳифасида (www.uzmarkaz.uz) ва «Ziyonet» Ахборот таълим порталида (www.ziyonet.uz) жойлаштирилган.

Илмий раҳбар:

Бобоқулов Иномжон Ибрагимович
юримдик фанлар доктори, профессор

Расмий оппонентлар:

Саидова Лола Абдувахитовна
юримдик фанлар доктори

Юнусов Хайдарали Муротович
юримдик фанлар номзоди, доцент

Етакчи ташкилот:

**Ўзбекистон Республикаси
Президенти ҳузуридаги Давлат
бошқаруви академияси**

Диссертация ҳимояси Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги қошидаги Юристлар малакасини ошириш маркази ҳузуридаги илмий даражалар берувчи DSc.07/27.02.2020.Yu.108.01 рақамли Илмий кенгашнинг 2021 йил «25» май куни соат 10:00 даги мажлисида бўлиб ўтади. (Манзил: 100052, Тошкент шаҳар, Катта дархон, 6. Тел.: (99871) 234-56-02; e-mail: yurmarkaz@adliya.uz).

Диссертация билан Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги қошидаги Юристлар малакасини ошириш маркази Ахборот-ресурс марказида танишиш мумкин (4809-рақами билан рўйхатга олинган. Манзил: 100052, Тошкент шаҳар, Катта дархон, 6. Тел.: (99871) 234-56-02).

Диссертация автореферати 2021 йил «3» май куни тарқатилди.

(2021 йил «3» майдаги 3 рақамли реестр баённомаси).

А.А.Оғажонов
Илмий даражалар берувчи илмий
кенгаш раиси, юримдик фанлар
доктори, профессор

Ш.П.Раҳманов
Илмий даражалар берувчи илмий
кенгаш котиби, юримдик фанлар
номзоди

М.А.Гиллабоев
Илмий даражалар берувчи илмий
кенгаш қошидаги Илмий семинар
раиси, юримдик фанлар доктори
(DSc), доцент

КИРИШ (фалсафа доктори (PhD) диссертацияси аннотацияси)

Диссертация мавзусининг долзарблиги ва зарурати. Дунёда трансчегаравий сув ресурсларидан самарали фойдаланиш ва уларни бошқариш муҳим аҳамият касб этмоқда. Сув – барча тирик мавжудотнинг ва инсоният цивилизациясининг асосларидан биридир. Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланишнинг халқаро-ҳуқуқий муаммолари илмий доиралар, мутахассисларнинг диққат эътиборида бўлмоқда. Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланиш муаммоларини бартараф этиш мақсадида минтақа давлатлари томонидан халқаро ва минтақавий ташкилотлар билан ҳамкорликда муаммоларни ҳал этишнинг оқилона йўллари қидирилаётган, тегишли таклиф-тавсиялар илгари сурилаётган, турли тадбирлар, конференциялар ўтказилаётган бўлса-да, минтақада трансчегаравий сувлардан фойдаланиш билан боғлиқ муаммоларни ҳал қилишнинг халқаро-ҳуқуқий ечими топилганича йўқ. Мазкур жараёнда трансчегаравий сувлардан фойдаланишнинг халқаро-ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солиш долзарблик касб этмоқда.

Жаҳонда трансчегаравий сувлардан фойдаланишнинг халқаро-ҳуқуқий муаммоларини илмий жиҳатдан ҳал этиш бугунги кунда долзарб бўлиб, трансчегаравий сувлардан фойдаланишда низоларни келиб чиқишини олдини олишнинг юридик механизмларини такомиллаштириш борасида бир қатор илмий тадқиқотлар олиб борилмоқда. Хусусан, соҳадаги халқаро нормалар ва принципларни комплекс тадқиқ қилиш, бу борада трансчегаравий сувлардан фойдаланиш бўйича халқаро ва минтақавий ташкилотлар тавсияларининг миллий даражада бажарилишини таъминлаш, трансчегаравий сувлардан фойдаланишнинг халқаро-ҳуқуқий принципларини миллий қонунчиликка имплементация қилиш, трансчегаравий сувлар оқиб ўтадиган давлатларнинг сув ва сувдан фойдаланишни тартибга солувчи қонунчилик нормаларини унификация қилиш юзасидан илмий тадқиқотларни олиб бориш зарурияти келиб чиқмоқда.

Республикамизда трансчегаравий сув ресурсларидан фойдаланиш масалалари бўйича давлатлараро ҳамкорликни ривожлантириш, Марказий Осиё мамлакатлари манфаатлари ўртасидаги мувозанатни таъминлайдиган сув ресурсларини биргаликда бошқаришнинг ўзаро мақбул механизмлари ва сувдан самарали фойдаланиш дастурларини ишлаб чиқиш устувор йўналишлардан биридир. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш. Мирзиёев БМТ Бош Ассамблеясининг 72-сессиясидаги нутқида Ўзбекистон БМТнинг Превентив дипломатия бўйича минтақавий маркази томонидан ишлаб чиқилган Амударё ва Сирдарё ҳавзалари сув ресурсларидан фойдаланиш тўғрисидаги конвенциялар лойиҳаларини қўллаб-қувватлашини¹ таъкидлаган эди. «2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси» доирасида атроф-табiiй муҳит, аҳоли саломатлиги

¹Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёевнинг БМТ Бош Ассамблеясининг 72-сессиясидаги (2017 йил 19 сентябрь) нутқи // www.president.uz. <http://prezident.uz/uz/lists/view/1063>

ва генофондига зиён етказадиган экологик муаммоларни олдини олиш, Ўзбекистоннинг ён-атрофида хавфсизлик, барқарорлик ва аҳил кўшничилик муҳитини шакллантириш, халқаро ҳамкорликнинг шартномавий-ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш борасида трансчегаравий сувлардан фойдаланиш бўйича халқаро нормаларни миллий қонунчиликка имплементация қилиш, бу борада халқаро ва минтақавий халқаро-ҳуқуқий ҳамкорлик масалаларини комплекс таҳлил қилиш назарда тутилган. Шу боис минтақада трансчегаравий сувлардан фойдаланишнинг халқаро-ҳуқуқий жиҳатларини тадқиқ қилиш долзарб масалалардан бири бўлиб қолмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сон «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида», 2020 йил 10 июлдаги ПФ-6024-сон «Ўзбекистон Республикаси сув хўжалигини ривожлантиришнинг 2020 – 2030 йилларга мўлжалланган концепциясини тасдиқлаш тўғрисида»ги фармонлари, 2018 йил 2 июлдаги ПҚ-3823-сон «Сув ресурсларидан фойдаланиш самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарори, Қозоғистон, Ўзбекистон, Туркменистон, Тожикистон ва Қирғизистон Республикалари ўртасида 1992 йил 18 февралда Олмаотада имзоланган «Давлатлараро сув манбаларининг сув ресурсларини муҳофаза қилиш ва фойдаланишни биргаликда бошқариш тўғрисида»ги, Тожикистон, Қирғизистон, Қозоғистон Республикалари, Ўзбекистон Республикаси ва Туркменистон ўртасида 1993 йил 26 мартда Қизил Ўрдада имзоланган «Орол денгизи ва Оролбўйи муаммоларини ҳал этиш, Орол ҳавзасининг ижтимоий-иқтисодий ривожланишини таъминлаш ва экологик соғломлаштириш бўйича биргаликдаги ҳаракатлар тўғрисида»ги шартномалари ҳамда соҳага оид бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда белгиланган вазифаларни амалга оширишга ушбу диссертация тадқиқоти муайян даражада хизмат қилади.

Тадқиқотнинг республика фан ва технологиялари ривожланишининг устувор йўналишларига боғлиқлиги. Мазкур тадқиқот республика фан ва технологиялар ривожланишининг I. «Демократик давлатни ва ҳуқуқий жамиятни маънавий-ахлоқий ва маданий ривожлантириш, инновацион иқтисодиётни шакллантириш» устувор йўналишига мувофиқ бажарилган.

Муаммонинг ўрганилганлик даражаси. Халқаро ҳуқуқда Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланишнинг халқаро-ҳуқуқий жиҳатлари алоҳида тадқиқот объекти сифатида ўрганилмаган.

Ўзбекистонда трансчегаравий сувлардан фойдаланишнинг халқаро-ҳуқуқий жиҳатлари, тарихи, улардан фойдаланиш соҳасида халқаро-ҳуқуқий ҳамкорликнинг назарий-методологик томонлари, халқаро-ҳуқуқий асосларини ишлаб чиқиш масалалари А.Х. Саидов, С.М. Адилходжаева, М.Х. Аширбаева, В.А. Духовный, Д.Р. Зиганшина, Б.И. Исмаилов, А.Р. Мўминов, Ю.Х. Рысбеков, А.Ю. Рысбеков, О.Р. Сулаймонов, Ҳ.М. Юнусов ва А.Қодировларнинг тадқиқотларида, шунингдек

Б.Б. Алихонов, Т.Камолов, Ш.Толиповларнинг илмий ишларида ўз аксини топган².

Ҳамдўстлик давлатларида, трансчегаравий сувлардан фойдаланишнинг халқаро-ҳуқуқий жиҳатлари атрофлича илмий тадқиқ этилганлигини эътироф этиш мумкин. Хусусан, трансчегаравий сув оқимларидан давлатлар манфаатларини эътиборга олган ҳолда оқилона, адолатли ва мақсадли фойдаланишга оид муаммолар М.А. Аминджанов, Х.О. Арифов, Б.А. Искандархонова, Ш.И. Исмаилов, У.А. Мансуров, С.Д. Махкамбаев, М.А. Солихов, С.А. Раджабов, А.П. Холматов, А.К. Абылгазиева, Э.Э. Оролбаев, Т.Т. Сарсембеков, Т.Баймухамбетов, Г.Е. Бердыгулова, Т.А. Ормышевлар томонидан ўрганилган.

Хорижий мамлакатларда трансчегаравий сув ресурсларидан фойдаланишнинг тарихий, халқаро-ҳуқуқий, сиёсий, экологик жиҳатларига алоҳида эътибор берилган. П.Казанский, Ф.Бербер, Б.М. Клименко, Ю.Я. Баскин ва Д.И. Фельдман, С.А. Гуреев, И.Н. Тарасова, А.К. Biswas, Г.В. Воропаев, Р.Н. Gleick, В.И. Данилов-Данилян, А.Е. Кожакон, Р.Ю. Новиков, Е.Г. Понамарева, Г.А. Рудов, М.Falkenmark, М.А. Халил каби олимлар ва тадқиқотчиларнинг ишлари бунинг далилидир. Хусусан, Р.Н. Gleick, А.К. Biswas томонидан трансчегаравий сув оқимларидан фойдаланиш ҳамда уларнинг таснифи, халқаро-ҳуқуқий ҳамкорликни ривожлантириш маълум даражада тадқиқ этилган.

Бироқ, Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланишнинг халқаро-ҳуқуқий жиҳатлари, минтақада трансчегаравий сувлардан фойдаланишни тартибга солиш, минтақа давлатларининг бу соҳадаги ҳамкорлиги каби масалалар комплекс тадқиқ этилмаган.

Диссертация тадқиқотининг диссертация бажарилган олий таълим муассасасининг илмий-тадқиқот ишлари режалари билан боғлиқлиги. Диссертация тадқиқоти Судьялар олий мактаби илмий-тадқиқот ишлари режасига мувофиқ №А-2-079 «Трансчегаравий сувлардан фойдаланишга оид халқаро-ҳуқуқий низоларни ҳал этиш масалалари» мавзусидаги илмий лойиҳа доирасида бажарилган.

Тадқиқотнинг мақсади Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан оқилона ва адолатли фойдаланишнинг халқаро-ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш бўйича таклиф ҳамда тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат.

Тадқиқотнинг вазифалари:

Халқаро ҳуқуқда трансчегаравий сувлар тушунчаси ва таснифини ўрганиш;

трансчегаравий сувлардан фойдаланишни тартибга солувчи халқаро-ҳуқуқий ҳужжатларнинг ҳуқуқий табиати ва классификациясини тадқиқ этиш ҳамда мавжуд муаммоларни бартараф этиш бўйича асослантирилган таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқиш;

²Бу ва бошқа муаллифларнинг асарлари диссертациянинг фойдаланилган адабиётлар рўйхатида келтирилган.

Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланишга оид илмий қарашларни ўрганиш ва таҳлил қилиш;

Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланишнинг халқаро-ҳуқуқий асослари, принциплари, механизмлари ва режимларини ўрганиш ҳамда мавжуд муаммоларни бартараф этиш бўйича илмий асослантирилган таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқиш;

Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланишда халқаро ташкилотларнинг ўрни ва ролини ўрганиш ҳамда уларнинг ташкилий-институционал механизмларини такомиллаштириш бўйича таклиф ва тавсиялар тайёрлаш;

трансчегаравий сувлардан фойдаланишга оид халқаро тажрибани ўрганиш ҳамда минтақада бу борадаги муаммоларни бартараф этиш юзасидан таклиф ва тавсиялар тайёрлаш;

Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланишда минтақа давлатлари ҳамкорлигининг замонавий ҳолатини ўрганиш ҳамда давлатлараро ҳамкорликни ривожлантириш бўйича таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқиш;

Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланиш бўйича Ўзбекистон Республикасининг халқаро-ҳуқуқий нуқтаи назари ва ташаббусларини тизимлаштириш, шунингдек минтақада трансчегаравий сувлардан фойдаланишга оид халқаро ҳамда миллий қонунчиликни такомиллаштириш бўйича таклиф ва тавсиялар тайёрлаш.

Тадқиқотнинг объектини Марказий Осиё мамлакатлари ҳудудидаги трансчегаравий сув ресурсларидан оқилона ва адолатли фойдаланиш борасидаги халқаро-ҳуқуқий муносабатлар ташкил этади.

Тадқиқотнинг предмети трансчегаравий сувлардан фойдаланишдаги муаммоларни тартибга солувчи қонун ҳужжатлари, уларни қўллаш амалиёти, халқаро тажриба, минтақа давлатларининг халқаро-ҳуқуқий ҳамкорлиги билан боғлиқ муаммолардан иборат.

Тадқиқотнинг усуллари. Диссертацияда анализ, синтез, дедукция, индукция, қиёсий-ҳуқуқий таҳлил, юридик-техник, эмпирик материал, тарихий-ҳуқуқий ва статистик маълумотлар таҳлили, кузатиш, мантиқийлик усулларида кенг фойдаланилган.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги қуйидагилардан иборат:

трансчегаравий сув ресурслари (ер усти ва ер ости сувлари)дан фойдаланиш, сувдан фойдаланиш ва уни муҳофаза қилиш устидан давлат назоратини амалга ошириш, сувдан умумий ва махсус фойдаланиш турлари рўйхати, сув объектларини фойдаланишга бериш, сув олиш лимитларини тартибга солиш соҳасида махсус ваколатли давлат бошқаруви органларининг вазифа ва ваколатларини тартибга солиш зарурати асослантирилган;

Марказий Осиё мамлакатлари ўртасида трансчегаравий сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш ва сув ресурсларини биргаликда бошқаришнинг ўзаро мақбул механизми сифатида «Марказий Осиёда трансчегаравий сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш бўйича минтақавий дастур» ишлаб чиқиш зарурияти асослантирилган;

трансчегаравий сувлар бўйича Бирлашган Миллатлар Ташкилоти конвенциялари нормалари ва тамойиллари («ҳамкорлик қилишнинг умумий мажбуриятлари», «адолатли ва оқилона фойдаланиш ҳамда иштирок этиш» ва «зарар етказмасликнинг мажбурийлиги») ҳамда жавобгарлик (экологик зарар учун молиявий жавобгарлик)ни БМТнинг Превентив дипломатия бўйича минтақавий маркази томонидан ишлаб чиқилган Амударё ва Сирдарё ҳавзалари сув ресурсларидан фойдаланиш тўғрисидаги конвенциялар лойиҳаларида янада аниқ акс эттириш асослантилган;

Марказий Осиё минтақасидаги Сирдарё, Амударё ва бошқа трансчегаравий дарёларда мониторинг тизимини такомиллаштириш, ҳамкорликда сувни назорат қилиш ва мониторингини юритиш ҳамда очик маълумотлар алмашиш тизимини ташкил қилиш лозимлиги асосланган.

Тадқиқотнинг амалий натижалари қуйидагилардан иборат:

«трансчегаравий сувлар», «трансчегаравий сув оқимлари», «халқаро сув оқимлари» ва «халқаро аҳамиятга эга сувлар» тушунчаларининг моҳияти, мазмуни ва ўзига хос хусусиятлари назарий-методологик асосларга таянган ҳолда очиқ берилган;

Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланишнинг ҳуқуқий режимларини янада такомиллаштириш, халқаро сув оқимларининг сув, энергетика ресурсларидан мақбул ва оқилона фойдаланиш, уларни муҳофаза қилиш, сув ресурсларини биргаликда бошқариш ҳамда сақлашнинг мавжуд минтақавий институтционал ва ҳуқуқий механизмларини кучайтириш, Орол денгизининг қуриши оқибатларини юмшатиш, Амударё ва Сирдарё ҳавзалари сув ресурсларидан фойдаланишнинг халқаро-ҳуқуқий жиҳатлари ҳамда муносабатларни комплекс ҳуқуқий тартибга солишни такомиллаштириш мақсадида минтақа давлатлари Тожикистон, Туркманистон, Ўзбекистон, Қирғизистон, Қозоғистон ҳамда Афғонистон Ҳукуматлари ўртасида Амударё ҳамда Сирдарё ҳавзалари сув ресурсларидан фойдаланиш бўйича Конвенциялар лойиҳалари ишлаб чиқилган;

икки томонлама сув муносабатларини халқаро-ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солиш ва ривожлантириш мақсадида минтақа давлатлари ўртасида сув хўжалиги масалалари бўйича ҳамкорликдаги ҳукуматлараро комиссиялар тўғрисида Битимнинг наъмунавий лойиҳаси ишлаб чиқилган;

минтақа давлатлари ўртасида сув соҳасидаги ҳамкорликни ривожлантириш, сув ресурслари билан боғлиқ умумий муаммоларни ҳал қилиш бўйича саъй-ҳаракатларни бирлаштириш ҳамда Марказий Осиёда сув ресурсларидан оқилона фойдаланишни таъминлашга қаратилган «Марказий Осиёда сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш минтақавий дастури» лойиҳаси ишлаб чиқилган;

сув ва сувдан фойдаланишни тартибга солувчи Ўзбекистон Республикаси миллий қонунчилигини янада такомиллаштириш, жумладан, Ўзбекистон Республикасининг 1993 йил 6 майдаги «Сув ва сувдан фойдаланиш тўғрисида»ги 837-ХП-сон қонунига тегишли ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида таклифлар ишлаб чиқилган.

Тадқиқот натижаларининг ишончлилиги. Тадқиқот натижалари халқаро ва миллий қонунчилик нормалари, ҳуқуқни қўллаш амалиётининг илғор ҳамда ижобий тажрибалари, халқаро суд амалиёти, эмпирик ва статистик маълумотлар таҳлили натижаларини умумлаштириш орқали асосланган, унда чиқарилган илмий хулоса, таклиф ва тавсиялар тегишли давлат органлари томонидан тасдиқланган ҳамда амалиётга жорий этилганлиги билан белгиланади.

Тадқиқот натижаларининг илмий ва амалий аҳамияти. Тадқиқот натижаларининг илмий аҳамияти минтақада трансчегаравий сувлардан фойдаланишга оид назарий-методологик қарашларни бойитишда, трансчегаравий сув ресурсларидан фойдаланишни тартибга солувчи халқаро ва миллий қонунчилик нормалари ҳамда уларни қўллаш амалиётини такомиллаштиришда, соҳага оид тегишли қонунчиликни шарҳлашда, норма ижодкорлиги жараёнида, «Халқаро оммавий ҳуқуқ», «Халқаро дарё ҳуқуқи», «Халқаро ҳуқуқнинг долзарб муаммолари» фанларини илмий-назарий жиҳатдан бойитишда, трансчегаравий сув ресурсларидан фойдаланиш соҳасида илмий изланишлар олиб бориш ҳамда олий таълим муассасаларининг ўқув жараёнида фойдаланиш мумкинлиги билан изоҳланади.

Тадқиқот натижаларининг амалий аҳамияти Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланишни тартибга солиш бўйича ишлаб чиқилган амалий хулоса ва тавсиялар, илмий қоидалар минтақада трансчегаравий дарёлар сувларидан фойдаланиш борасида давлатлараро ҳамкорликни янада ривожлантиришга хизмат қилишида, қонун ижодкорлиги фаолиятида, мазкур соҳага оид норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни тайёрлаш ва қабул қилишда фойдаланилиши билан ифодаланади.

Тадқиқот натижаларининг жорий қилиниши. Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланишнинг халқаро-ҳуқуқий жиҳатлари бўйича олиб борилган тадқиқот натижаларидан қуйидагиларда фойдаланилган:

трансчегаравий сув ресурслари, яъни ер усти ва ер ости сувларидан фойдаланиш, сувдан фойдаланиш ва уни муҳофаза қилиш устидан давлат назоратини амалга ошириш, сувдан умумий ва махсус фойдаланиш турлари рўйхати, сув объектларини фойдаланишга бериш, сув олиш лимитларини тартибга солиш соҳасида махсус ваколатли давлат бошқаруви органларининг вазифа ва ваколатларини тартибга солишга доир таклифлардан Ўзбекистон Республикасининг 1993 йил 6 майдаги «Сув ва сувдан фойдаланиш тўғрисида»ги 837-ХП-сон қонуни 8-, 9-, 21-, 27-, 30-, 41-, 64-, 65-моддаларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритишда фойдаланилган (Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатасининг 2020 йил 18 августдаги 07/1-67-сон ҳамда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенатининг 2020 йил 19 августдаги 12-сон маълумотномалари). Мазкур таклифлар сув ва сувдан фойдаланишни тартибга солиш ҳамда уни муҳофаза қилишни янада такомиллаштиришга хизмат қилган;

Марказий Осиё мамлакатлари ўртасида трансчегаравий сув ресурсларидан биргаликда фойдаланиш ва бошқаришнинг ўзаро мақбул механизмларини ишлаб чиқишга оид таклиф ва тавсиялар Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 10 июлдаги «Ўзбекистон Республикаси сув хўжалигини ривожлантиришнинг 2020 – 2030 йилларга мўлжалланган концепциясини тасдиқлаш тўғрисида»ги ПФ–6024-сон Фармонининг 5.10-банди ҳамда мазкур фармоннинг 2-Иловаси билан тасдиқланган «Ўзбекистон Республикаси сув хўжалигини ривожлантиришнинг 2020 – 2030 йилларга мўлжалланган концепциясида белгиланган вазифаларни 2020 – 2030 йилларда амалга ошириш бўйича «Йўл харита»нинг 33–35-бандларида ўз аксини топган (Ўзбекистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлиги Ахборт-таҳлил ва ресурс марказининг 2020 йил 8 октябрдаги 111/20-сон ҳамда Ўзбекистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлигининг 2020 йил 23 октябрдаги 04/20-3107-сон маълумотномалари). Ушбу таклифлар минтақа давлатлари томонидан трансчегаравий сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш борасида механизмларни ишлаб чиқишга хизмат қилган;

трансчегаравий сувлар бўйича Бирлашган Миллатлар Ташкилоти конвенциялари нормалари ва тамойиллари («ҳамкорлик қилишнинг умумий мажбуриятлари», «адолатли ва оқилона фойдаланиш ҳамда иштирок этиш» ва «зарар етказмасликнинг мажбурийлиги») ҳамда жавобгарлик (экологик зарар учун молиявий жавобгарлик)ни БМТнинг Превентив дипломатия бўйича минтақавий маркази томонидан ишлаб чиқилган Амударё ва Сирдарё ҳавзалари сув ресурсларидан фойдаланиш тўғрисидаги конвенциялар лойиҳаларида янада аниқ акс эттиришга оид таклиф ва тавсиялари Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 10 июлдаги «Ўзбекистон Республикаси сув хўжалигини ривожлантиришнинг 2020 – 2030 йилларга мўлжалланган концепциясини тасдиқлаш тўғрисида»ги ПФ–6024-сон Фармонининг 5.10-бандида ўз аксини топган (Ўзбекистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлигининг 2020 йил 23 октябрдаги 04/20-3107-сон маълумотномаси). Ушбу таклиф ва тавсиялар минтақа давлатлари томонидан трансчегаравий сув ресурсларидан адолатли ва самарали фойдаланишда ўзаро халқаро-ҳуқуқий ҳамкорликни ривожлантиришга хизмат қилган;

Марказий Осиё минтақасидаги Сирдарё, Амударё ва бошқа трансчегаравий дарёларда мониторинг тизимини такомиллаштириш, ҳамкорликда сувни назорат қилиш ва мониторингини юритиш ҳамда очик маълумотлар алмашиш тизимини ташкил қилишга оид таклиф ва тавсиялари Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 10 июлдаги «Ўзбекистон Республикаси сув хўжалигини ривожлантиришнинг 2020 – 2030 йилларга мўлжалланган концепциясини тасдиқлаш тўғрисида»ги ПФ–6024-сон Фармонининг 5.10-бандида ўз аксини топган (Ўзбекистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлигининг 2020 йил 23 октябрдаги 04/20-3107-сон маълумотномаси). Ушбу таклифлар минтақадаги трансчегаравий дарёлар сувларидан фойдаланишда сув сарфини назорат қилиш ва мониторингини юритишга оид чора-тадбирларни ишлаб чиқишга хизмат қилган.

Тадқиқот натижаларининг апробацияси. Диссертациянинг асосий мазмуни ва илмий натижалари 2 та халқаро, 3 та республика миқёсидаги илмий-амалий конференцияларда муҳокамадан ўтган.

Тадқиқот натижаларининг эълон қилинганлиги. Тадқиқот мавзуси бўйича жами 22 та илмий иш, жумладан 1 та монография, диссертациянинг асосий натижаларини чоп этишга тавсия этилган илмий журналларда 12 та (шундан 2 таси хорижда), тўпламларда 9 та мақола ва тезислар чоп этилган.

Диссертациянинг тузилиши ва ҳажми. Диссертация тузилиши кириш, 3 та боб, хулоса, фойдаланилган адабиётлар рўйхати ва иловалардан иборат. Диссертациянинг ҳажми 155 бетни ташкил этади.

ДИССЕРТАЦИЯНИНГ АСОСИЙ МАЗМУНИ

Диссертациянинг **кириш** қисмида тадқиқот мавзусининг долзарблиги ва зарурати, тадқиқотнинг республика фан ва технологиялари ривожланишининг асосий устувор йўналишларига мослиги, тадқиқ этилаётган муаммонинг ўрганилганлик даражаси, тадқиқот мавзусининг диссертация бажарилаётган олий таълим муассасасининг илмий-тадқиқот ишлари билан боғлиқлиги, тадқиқотнинг мақсад ва вазифалари, объекти ва предмети, усуллари, илмий янгилиги ва амалий натижаси, тадқиқот натижаларининг ишончлилиги, илмий ва амалий аҳамияти, жорий қилиниши, апробацияси, эълон қилиниши, диссертациянинг ҳажми ва тузилиши ёритилган.

Диссертациянинг «**Халқаро ҳуқуқда трансчегаравий сувлардан фойдаланишнинг назарий ва методологик асослари**» деб номланган биринчи бобида халқаро ҳуқуқда трансчегаравий сувлар тушунчаси ва таснифи, трансчегаравий сувлардан фойдаланишни тартибга солувчи халқаро-ҳуқуқий ҳужжатларнинг ҳуқуқий табиати ва классификацияси, Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланишга оид илмий қарашлар ҳуқуқшунос олимларнинг фикр ва мулоҳазаларига таяниб тадқиқ этилган.

Диссертант халқаро ҳуқуқда трансчегаравий сувлардан фойдаланишнинг шаклланиши, трансчегаравий сувлар тушунчаси, уларнинг таснифи, назарий ҳамда ҳуқуқий жиҳатларини тадқиқ этишда мазкур соҳанинг ривожланиши билан халқаро-ҳуқуқий муносабатлар тизимида «трансчегаравий сувлар» тушунчасига ойдинлик киритиш заруратини илмий асослаб берган. Бугунги кунда «трансчегаравий сувлар» тушунчасининг халқаро-ҳуқуқий ҳужжатлар, миллий қонунчилик ва олимларнинг илмий ишларида турлича қўлланилиши ва талқин этилиши оқибатида трансчегаравий сув ресурсларидан оқилона ҳамда адолатли фойдаланишда турли келишмовчиликлар ва зиддиятларнинг келиб чиқишига сабаб бўлмоқда. Мазкур атамаларнинг марказида «трансчегаравий сувлар» тушунчаси ўрин эгаллаган бўлиб, қолган тушунчалар унинг асосида шакллантирилади. Аммо мазкур атаманинг тугал ҳуқуқий жиҳатдан асосланган таърифи ишлаб чиқилмаганлиги бу борада турли талқинларнинг шаклланишига сабаб бўлмоқда.

Тадқиқотда қатор олимлар А.С. Danta, F.Lawson, М.В. Некотенева, С.Д. Махкамбаев, М.Н. Копылов, С.А. Мохаммад, С.А. Гуреев, И.Н. Тарасова, Г.Г. Шинкарецакая, Я.Броунлиларнинг соҳага доир ишланмалари таҳлил қилиниб, «трансчегаравий сувлар» тушунчасининг моҳиятини таҳлил қилишга эътибор қаратилган ҳолда, унга берилган таърифларни икки гуруҳга: 1) халқаро ташкилотлар ва бошқа расмий институтлар томонидан ишлаб чиқилган, яъни норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда акс эттирилган таъриф; 2) олимлар, мутахассислари ва тадқиқотчиларнинг тадқиқотлари асосида берилган илмий-назарий таърифларга ажратилади. Таъкидлаш жоизки, «трансчегаравий сувлар» тушунчасига берилган таърифлар узил-кесил эмас, албатта. Хусусан, Ф.М. Джабборов ўз илмий тадқиқот ишида халқаро шартномалар ва илмий адабиётларни таҳлил қилган ҳолда трансчегаравий сув оқимлари тушунчасига қуйидаги таърифни беради: «Трансчегаравий сув оқими – бу доимий ҳаракатланиши натижасида икки ёки ундан ортиқ давлат ҳудудини кесиб ўтадаган ёхуд уларни ажратадиган табиий ёки сунъий ер ости ва ер усти сув тизимларидир». Бу фикрга қўшилиб, уни тўлдирган ҳолда биз *«Трансчегаравий сув оқими – бу доимий ҳаракатланиши натижасида икки ёки ундан ортиқ давлат ҳудудини кесиб ўтадаган ёки уларни ажратадиган ҳамда баъзида уларнинг чегараларини белгилайдиган табиий ёки сунъий ер ости ва ер усти сув тизимларидир»* деган таърифни беришни лозим топдик. Шу маънода диссертант бу таърифни келгусида илмий изланиш ва тадқиқотлар қаторини янада бойитади, деб ҳисоблайди. Шунингдек, диссертацияда трансчегаравий сувлардан фойдаланишнинг халқаро-ҳуқуқий жиҳатларига тўхталинар экан, ҳозирги кунда замонавий халқаро ҳуқуқнинг ривожланиши жараёнида халқаро сув ҳуқуқининг алоҳида соҳа ёхуд институт сифатида шаклланаётганлиги ҳамда намоён бўлиши масаласига урғу берилди. Бу борада мавжуд тадқиқотларга ҳамда мазкур соҳадаги норма ижодкорлиги фаолияти, унинг халқаро оммавий ва хусусий-ҳуқуқий томонларини, мазкур масалада ривожланаётган халқаро сув ҳуқуқининг махсус тамойилларини таҳлил этган ҳолда унинг алоҳида соҳа сифатида шаклланиш жараёнининг тугалланмаганлиги таъкидланди. Мазкур ҳолат ушбу мавзуда кенг қамровли тадқиқотлар олиб борилишига туртки бўлмоқда.

Диссертант томонидан трансчегаравий сувлардан фойдаланишни тартибга солувчи халқаро-ҳуқуқий ҳужжатлар, бу борада Марказий Осиё мамлакатлари томонидан тузилган ҳамда имзоланган икки ва кўп томонлама шартномалар, уларнинг амал қилиш доираси ва ҳудуди, таснифи таҳлил этилган. Трансчегаравий сувлардан фойдаланиш бўйича, халқаро-ҳуқуқий механизмлар асосан уч йўналишда амалга оширилган, яъни биринчи, трансчегаравий аҳамиятга эга сув оқимларидан фойдаланишда вужудга келадиган муайян масалаларни ҳал этиш мақсадида халқаро конвенциялар, давлатлар ўртасида икки ва кўп томонлама шартномалар тузиш орқали; иккинчи, давлатларнинг амалда бўлган халқаро шартномарга қўшилиши орқали; учинчи йўналиш сифатида бу соҳасидаги асосий нормалар ва

тамойилларни миллий қонунчиликка имплементация қилиш йўли билан олиб борилиши белгиланди.

Таҳлиллар асосида N.Kofele-Kale, F.Austo Mendanha Gonzaga, Ch.Bourne, Ю.Х. Рысбеков, Ф.М. Джабборовларнинг илмий ишларини ўрганиш натижасида трансчегаравий сувлардан фойдаланишдаги ҳамкорликка оид халқаро-ҳуқуқий нормаларни тартибга солиш объектига кўра тадқиқотчи томонидан икки гуруҳга бўлинди: трансчегаравий сувлардан фойдаланишнинг халқаро ҳуқуқ нормаларида тартибга солинган ва ақс эттирилган биринчи гуруҳ умумий характердаги халқаро-ҳуқуқий шартномалар, ва иккинчиси – бу борада Марказий Осиё мамлакатлари томонидан имзоланган икки ва кўп томонлама алоҳида махсус тартибга солинадиган халқаро-ҳуқуқий шартномалар гуруҳи.

Тадқиқотчи томонидан ҳозиргача қабул қилинган трансчегаравий сувлардан фойдаланишга оид муҳим халқаро-ҳуқуқий нормалар таснифланди. Шунингдек, С.А. Гуреев, И.Н. Тарасова, В.В. Гуцуляк, Ҳ.М. Юнусов, А.Р. Мўминовлар томонидан олиб борилган тадқиқотларга асосланиб, бу борада ҳамкорликдаги халқаро конференцияларнинг аҳамиятига урғу берилди. Трансчегаравий сувлардан фойдаланиш бўйича халқаро-ҳуқуқий ҳамкорликнинг шаклланиши Иккинчи жаҳон урушидан кейин ривожлана бориб, мазкур ҳамкорлик давлатлар ва халқаро ташкилотлар томонидан ташкил этилган халқаро конференциялар кўринишида ўтказилган, унинг натижалари халқаро-ҳуқуқий актлар, Конвенциялар, Декларациялар ва бошқа нормалар тусини олган. Бу эса мазкур йўналишдаги халқаро ҳамкорлик асосларининг такомиллашувига олиб келмоқда.

Шунингдек, диссертент томонидан мазкур нормаларнинг давлатлар томонидан ижросига бевосита таъсир этишида уларнинг «Юмшоқ ҳуқуқ» характерга эгаллигига урғу берилди. Ушбу ҳуқуқий нормалар халқаро ҳуқуқ субъектлари сифатида давлатлар, халқаро ва минтақавий ташкилотлар томонидан ҳуқуматлараро конференцияларда муҳокама қилинганидан сўнг қабул қилиниши таъкидлаб ўтилди.

Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланишга оид илмий қарашларнинг халқаро, минтақавий ҳамда миллий олимлар Stephen McCaffrey, Daniel Farinotti, Gabriel Eckstein, Jacques Barrat, А.Х. Саидов, С.М. Адилходжаева, Б.Б. Алихонов В.А. Духовный, Б.И. Исмаилов, Ю.Х. Рысбеков, Ҳ.М. Юнусов, Н.Умаровлар томонидан ўрганилганлиги, трансчегаравий сувлардан фойдаланишда барча олиб борилаётган ҳар қандай ишлар, йирик гидроэнергетик иншоотларни қуриш ва улардан фойдаланиш каби масалаларга оид олимлар, мутахассислар ҳамда тадқиқотчиларнинг фикрлари ўрганилиб, таҳлил қилинди ва бу асосда тегишли илмий хулосалар қилинди. Диссертацияда минтақада трансчегаравий сувлардан фойдаланишдаги мавжуд муаммолар тўғрисида фикр юритилар экан, уларни бартараф этишда давлат, унинг идоралари ҳамда мазкур йўналишда фаолият юритувчи юридик ва жисмоний шахсларнинг ва, албатта, илмий ва амалий тадқиқотларнинг роли муҳимлиги таъкидланди.

Диссертациянинг иккинчи боби «**Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланишнинг халқаро-ҳуқуқий асослари ва механизмлари**» деб номланган бўлиб, унда Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланишнинг халқаро-ҳуқуқий асослари, принциплари, механизмлари ва режимлари, Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланишда халқаро ташкилотларнинг ўрни ва роли таҳлил қилинган.

Трансчегаравий сувлардан фойдаланишнинг халқаро-ҳуқуқий асослари деганда, мазкур дарёлардан фойдаланишни тартибга солувчи халқаро-ҳуқуқий ҳужжатлар, шунингдек минтақа давлатлари томонидан тузилган икки ва кўп томонлама шартномалар назарда тутилиши, Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланишни тартибга солувчи халқаро-ҳуқуқий ҳужжатлар, хусусан, Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг 1992 йил 17 мартдаги «Трансчегаравий очиқ сув оқимлари ва халқаро кўлларни муҳофаза қилиш ҳамда улардан фойдаланиш бўйича» ҳамда 1997 йил 21 майдаги «Халқаро очиқ сув оқимларидан кемалар қатнамайдиган турда фойдаланиш ҳуқуқи тўғрисида»ги Конвенцияларида сув ҳуқуқининг асосий принцип ва қоидалари ҳамда бошқа ҳужжатларнинг ўрни ва аҳамияти ўрганилган. Шунингдек, Марказий Осиё мамлакатларида ҳам бугунги кунда трансчегаравий сув оқимларидан фойдаланишда халқаро ҳуқуқнинг умум эътироф этилган тамойилларини қўллашда турли қарашларнинг мавжудлиги баъзи тушунмовчиликларни келтириб чиқараётганлиги, шу сабабли, биринчи ўринда минтақа давлатлари ва халқларининг тарихий кўшничилиги, миллий ва диний бирлиги каби омиллар билан мустаҳкам бўлиши каби масалалар ўрганилди. Тадқиқот жараёнида Stephen McCaffrey, Gabriel Eckstein, M.M. Rahman, Б.М. Клименко, А.Х. Саидов, С.Д. Махкамбаев, Ҳ.М. Юнусов, А.Р. Мўминов, Д.Р. Зиганшиналарнинг ишланмалари таҳлил қилиниб, мазкур йўналишда икки ва ундан ортиқ давлатлар ҳудудидан оқиб ўтувчи трансчегаравий сувлар ресурсларидан фойдаланиш ҳамда уларни бошқариш борасидаги минтақавий ҳамкорликни ривожлантириш долзарблиги таҳлил қилинган.

Минтақада трансчегаравий сувлардан фойдаланишнинг режимлари халқаро-ҳуқуқий ҳужжатларда қай тартибда ва қандай ёритилганлиги, минтақадаги мавжуд трансчегаравий сувлардан фойдаланиш ва бошқаришда иштирок этадиган институтлар, яъни Амударё ва Сирдарё ҳавза сув хўжалиги бирлашмалари, Марказий Осиё мамлакатлараро сув хўжалигини мувофиқлаштириш комиссияси, Оролни қутқариш халқаро жамғармаси, Барқарор ривожланиш бўйича давлатлараро комиссияларнинг бу борадаги ўрни ва роли, уларнинг ҳуқуқий мақоми, бугунги кунда Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланишда келиб чиқаётган муаммоларни бартараф этишдаги уларнинг иштироки каби масалалар таҳлил қилинди. Тадқиқотда улар фаолиятининг ҳадли шаклини кенгайтирган равишда, халқаро-ҳуқуқий нормаларга асосланган ҳолда трансчегаравий сувлардан фойдаланишда самарали ҳамкорликни амалга оширишнинг ҳуқуқий ва институционал жиҳатларига эътибор қаратилди.

Диссертант томонидан Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланишда халқаро универсал ташкилотлар БМТ, Жаҳон банки, Осиё тараққиёт банки ва бошқа кўплаб халқаро ҳамда минтақавий ташкилотларнинг бу борадаги ўрни, улар томонидан бу каби муаммоларни ечишда берилаётган амалий таклифлари комплекс тарзда назарий ва ҳуқуқий жиҳатдан таҳлил этилган. Бу борада муайян минтақавий ташкилотлар билан муаммоларни бартараф этиш бўйича мавжуд амалий ҳамкорликнинг назарий ҳамда ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш юзасидан таклиф ва тавсиялар берилган.

Диссертант Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланишда халқаро ташкилотлар хусусиятидан келиб чиққан ҳолда, бу борада кўп томонлама ҳамкорликнинг истиқболларига урғу беради. Хусусан, трансчегаравий сувлардан фойдаланишда юзага келаётган тушунмовчиликларни ҳал этишда халқаро ташкилотларнинг роли ва ўрнини янада ошириш масаласи тадқиқ этилган.

Диссертацияда халқаро ташкилотлар шафелигида Амударё ва Сирдарё каби трансчегаравий сувлардан фойдаланиш бўйича кўп томонлама шартномалар ва «Йўл харита»лари тузилишининг аҳамияти таҳлил қилинган.

Ишнинг учинчи боби «**Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланишда давлатлараро ҳамкорликнинг истиқболлари**» деб номланиб, унда трансчегаравий сувлардан фойдаланишга оид халқаро тажриба, Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланишда минтақа давлатлари ҳамкорлигининг замонавий ҳолати ва минтақада трансчегаравий сувлардан фойдаланишда Ўзбекистоннинг халқаро-ҳуқуқий нуқтаи назари ҳамда ташаббуслари тадқиқ этилган.

Тадқиқот жараёнидаги изланишларда трансчегаравий сувлардан фойдаланишда халқаро тажриба ҳамда бу борада халқаро суд амалиёти, яъни халқаро судларда кўрилган кейслар ўрганилди ва таҳлил қилинди. Хусусан, айнан бир иш юзасидан, яъни Венгриянинг Словакияга қарши Габчиково-Надьмарош лойиҳаси бўйича халқаро суд иши таҳлил қилинди. Мазкур Венгрия ва Словакия ўртасидаги Дунай дарёси оқимида ГЭС қурилиши билан боғлиқ низо «Габчикова-Надьмарош» (Gabčíkovo-Nagymaros) суд иши бевосита бугунги кунда Марказий Осиё минтақасидаги трансчегаравий сувлардан фойдаланишга оид ўзаро зиддиятларга ўхшашлиги, шу сабабли минтақада трансчегаравий дарёларнинг сув ресурсларидан фойдаланишда муаммони бартараф этишга оид таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган. Шунингдек, бугунги кунда минтақа давлатларининг трансчегаравий сувлардан фойдаланишдаги ҳамкорлиги таҳлил қилинган. Минтақа давлатларининг трансчегаравий сувлардан фойдаланишдаги қарашлари, икки ва кўп томонлама шартномаларга амал қилиш доираси, бу борадаги қарашлари ҳамда тенденциялари таҳлил қилиниб, диссертант томонидан минтақа давлатларининг келгусида келиб чиқиши мумкин бўлган зиддиятларни олдини олиш борасида шартномавий-ҳуқуқий тадқиқот мақсадларидан келиб чиқиб, илмий-назарий, норматив-ҳуқуқий ҳамда амалий жиҳатлари шакллантирилган. Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланишда Марказий Осиё мамлакатлари ҳуқуқий

ҳамкорлигининг замонавий ҳолати бўйича олиб борилган тадқиқотлар, олимлар ва мутахассислар С.М. Адилходжаева, Б.И. Исмаилов, А.Р. Мўминов, Ҳ.М. Юнусов, Ю. Рысбеков, С.С. Жильцов, М.А. Аминджанов ва Ф.М. Джабборовларнинг фикрлари таҳлил қилинган ҳолда, трансчегаравий сувлардан фойдаланишда минтақа давлатларининг ҳамкорлигини ривожлантириш истиқболлари ишлаб чиқилган.

Ўзбекистон Республикасининг минтақада трансчегаравий сувлардан фойдаланишда тадрижий равишда ўзининг ҳукумат ва расмий вакиллари томонидан турли халқаро даражадаги анжуман, учрашувларда билдирган халқаро-ҳуқуқий нуқтаи назари ва ташаббуслари таҳлил қилинган. Хусусан, мазкур халқаро-ҳуқуқий нуқтаи назар бу каби муаммоларнинг авж нуқтасига чиққан даврлари, яъни 2005-2015 йилларда қандай бўлганлиги ҳамда давлат раҳбари сифатида Ш. Мирзиёевнинг сайланишидан сўнг қарашлар, хусусан, уларнинг ташаббуслари билан трансчегаравий сув ресурсларидан фойдаланиш масалалари бўйича давлатлараро муносабатларни ривожлантириш, Марказий Осиё мамлакатлари манфаатлари ўртасидаги мувозанатни таъминлайдиган сув ресурсларини биргаликда бошқаришнинг ўзаро мақбул механизмлари ва сувдан самарали фойдаланиш дастурларини ишлаб чиқиш ҳамда илгари суриш йўналишини амалга ошириш бўйича қилинаётган ишлар таҳлил қилинган. Шунингдек, сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш, минтақавий ва глобал даражада гидрологик балансни сақлаш, сув ресурсларини асраш ва тежаш, сувдан фойдаланиш ҳажмини камайтиришни таъминловчи деҳқончилик тизимини такомиллаштириш, сув хўжалиги инфратузилмасини модернизация қилиш, сувни тежайдиган замонавий технологияларни жорий этиш – Ўзбекистон Ҳукумати томонидан илгари сурилаётган амалий таклифларнинг бугунги кунда мамлакатда қай даражада амалга оширилаётганлиги таҳлили берилган.

Марказий Осиёда трансчегаравий дарёлардан фойдаланишнинг халқаро-ҳуқуқий жиҳатларини ўрганиш турли соҳа олимлари А.Х. Саидов, М.Х. Аширбаева, В.А. Духовный, Д.Р. Зиганшина, Б.И. Исмаилов, Ҳ.М. Юнусов, А.Р. Мўминов, Ю.Х. Рысбеков, О.Р. Сулаймонов, М.А. Аминджанов, Х.О. Арифов, С.Д. Махкамбаев, Т.Т. Сарсембеков, Т.Баймухамбетов, Т.А. Ормышевалар диққат эътиборидаги асосий масалага айланганлиги, сув ва экология масалалари бўйича халқаро анжуманлар, илмий-амалий семинарлар, форумлар, давра суҳбатлари ва бошқа тадбирларнинг ташкил этилиши глобал миқёсда мулоҳаза қилиш ва фикр алмашиш имконини бериши, ва бу борада бир неча муҳим халқаро анжуманлар ташкил этилаётганлиги таъкидланган.

Шу ўринда қайд этиш жоизки, Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланишнинг халқаро-ҳуқуқий ва институционал механизмларини комплекс тарзда ҳал этиш зарур. Бу, ўз навбатида, мазкур соҳада янада чуқурроқ тадқиқотлар олиб борилишига туртки бўлади.

Диссертациянинг хулоса қисмида асосий илмий натижалар (хулоса, таклиф ва тавсиялар) келтирилган.

ХУЛОСА

Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланишнинг халқаро-ҳуқуқий жиҳатлари борасида ўтказилган диссертация тадқиқоти қуйидаги бир қатор хулосалар чиқаришга имкон берди:

I. Илмий-назарий билимларни бойитишга қаратилган хулоса ва тавсиялар:

1. Трансчегаравий сув ресурсларидан фойдаланиш ва бошқаришнинг назарий-методологик асослари халқаро-ҳуқуқий доктриналар, халқаро-ҳуқуқий ҳужжатлар ҳамда илмий қарашлар асосида кўриб чиқилиб, халқаро аҳамиятга эга сувлар ҳамда трансчегаравий сув оқимлари тушунчаларига нисбатан янги муаллифлик таърифи ишлаб чиқилди:

халқаро аҳамиятга эга сувлар – икки ёки ундан ортиқ давлатлар ҳудудидан оқиб ўтадиган, кесиб ўтадиган ёки чегаралайдиган уларнинг ўзаро табиий ҳамда сунъий боғлиқлиги туфайли яхлит бўлган ва, одатда, умумий тугашига эга бўлган ер ости ва ер усти сувларидир;

трансчегаравий сув оқими – бу доимий ҳаракатланиши натижасида икки ёки ундан ортиқ давлат ҳудудини кесиб ўтадаган ёки уларни ажратадиган ҳамда баъзида уларнинг чегараларини белгилайдиган табиий ёки сунъий ер ости ва ер усти сув тизимларидир.

2. Марказий Осиёда трансчегаравий сув ресурсларидан фойдаланишнинг тарихий ёндашуви ва ривожланиши шароитида ўрганиш минтақада трансчегаравий сувлардан норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар асосида фойдаланишнинг шаклланиши ҳамда ривожланишини тўрт босқичга ажратиш имконини берди: *биринчи босқич – собиқ Иттифоқ босқинига қадар даврни, иккинчи босқич – Совет даврини, учинчи босқич – 1992-2016 йилларни қамраб олади, тўртинчи босқич – 2017 йилдан - ҳозиргача.*

3. Халқаро сув ҳуқуқининг манбалари қуйидагилардир: халқаро урф-одатлар, халқаро шартнома, халқаро ҳуқуқнинг умумий принциплари, халқаро ташкилотлар ва органларнинг қарорлари, халқаро оммавий ҳуқуқ, халқаро хусусий ҳуқуқ, халқаро сув ҳуқуқи соҳасидаги мутахассислар ва олимларнинг доктриналари, сув ва сувдан фойдаланишни тартибга солувчи миллий қонунчилик.

4. Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан оқилона ва адолатли фойдаланишнинг шартномавий-ҳуқуқий асосларини икки гуруҳга бўлиб ўрганилиши мақсадга мувофиқ. Биринчи гуруҳ – трансчегаравий сувлардан адолатли ва самарали фойдаланишни тартибга солувчи универсал характердаги халқаро-ҳуқуқий ҳужжатлар (конвенциялар, протоколлар, меморандумлар); иккинчи гуруҳ – Марказий Осиё мамлакатларининг минтақадаги трансчегаравий сувлардан фойдаланишни тартибга солишга қаратилган икки ва кўп томонлама шартнома ҳамда битимлар.

5. Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланишнинг халқаро-ҳуқуқий муносабатларни тартибга солувчи норма

ижодкорлигининг муҳим омили халқаро конференциялар (суб форумлари кабилар) ҳисобланади. Конференцияларнинг натижалари трансчегаравий сувлардан фойдаланишга оид халқаро муносабатларнинг ҳужжатлар шаклидаги ҳуқуқий тартибга солишнинг ажралмас механизми ҳисобланиши лозим.

6. Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланишга оид халқаро ҳуқуқ нормалари доимий тадқиқ этиш ва шаклланишда давом этаётганини ва уларнинг «Юмшоқ ҳуқуқ» хусусиятини ҳисобга олган ҳолда, қуйидаги таъриф асослаб берилди: *«Халқаро сув ҳуқуқи (халқаро сув ресурслари ҳуқуқи, халқаро дарё ҳуқуқи) – халқаро ҳуқуқ субъектларининг сув ресурсларидан фойдаланиш соҳасидаги муносабатларини тартибга солувчи нормалар ва принциплар йиғиндисидан иборат, ўзининг ўрганиш объекти ва субъектига ҳамда ҳуқуқий тартибга солиш методлари ва предметига эга халқаро ҳуқуқнинг алоҳида тармоғи ҳисобланади»*. Шунингдек, халқаро сув ҳуқуқининг умумий ва махсус принциплари комплекс таҳлил этилди.

7. Бугунги кунда сув хўжалиги ташкилотларида олий маълумотли сув хўжалиги ходимларининг улуши 42 фоизни ташкил этмоқда. Ҳозирги пайтда сув хўжалиги тизимидаги мутахассислар ва раҳбар кадрларнинг малакасини ошириш бўйича доимий фаолият юритувчи малака ошириш тизими мавжуд эмас. Шунингдек, мазкур ходимлар ва мутахассисларнинг халқаро сув ҳуқуқи бўйича билимлари етарли даражада эмас. Шу билан бир қаторда олий юридик таълим муассасаларида халқаро сув ҳуқуқи фани халқаро ҳуқуқ фани доирасида ўтилади, бу эса, талабаларнинг бу борада етарли билимларга эга бўлмаслигига олиб келади. Шу боис, Ўзбекистон Республикаси олий ўқув юртларининг халқаро алоқалар, халқаро-ҳуқуқий муносабатлар, юриспруденция, ирригация ва қишлоқ хўжалиги йўналишлари ўқув жараёнига «Халқаро сув ҳуқуқи» ўқув курсини жорий қилиш мақсадга мувофиқ.

II. Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланиш бўйича халқаро-ҳуқуқий асослар ва Ўзбекистон Республикаси миллий қонунчилигини такомиллаштиришга оид таклифлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг 1993 йил 6 майда қабул қилинган «Сув ва сувдан фойдаланиш тўғрисида»ги 837-ХП-сон қонунига қуйидагича ўзгартиш ва қўшимчалар киритган ҳолда:

а) 21-модданинг ўн саккизинчи хатбоши: *трансчегаравий сув объектлари – икки ва ундан ортиқ давлатлар ҳудудида жойлашган ёки уларнинг чегараларини белгилайдиган сув объектлари;*

ўн тўққизинчи хатбоши: *трансчегаравий сувлар – икки ва ундан ортиқ давлатлар ҳудудини кесиб ўтайдиган ёки уларнинг чегараларини белгилайдиган ҳар қандай ер усти ва ер ости сувлари;*

б) 4-модданинг тўртинчи хатбоши: *Трансчегаравий сувлар (Амударё, Сирдарё, Зарафшон дарёлари, Орол денгизи ва бошқа трансчегаравий сувлар)дан фойдаланиш ва бошқариш ҳуқуқи Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларида белгиланади;*

в) 8-модданинг иккинчи қисми: «Ўзбекистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлиги (ер усти сувлари), Ўзбекистон Республикаси Давлат геология ва минерал ресурслар қўмитаси (ер ости сувлари) ўз ваколатлари доирасида сувдан фойдаланишни тартибга солиш соҳасида махсус ваколатли давлат бошқаруви органлари ҳисобланади»;

г) 21-модда: «Сувдан умумий ва махсус фойдаланиш турлари рўйхати ҳамда тартиби Ўзбекистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлиги, Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Ўзбекистон Республикаси Экология ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси, Ўзбекистон Республикаси Давлат геология ва минерал ресурслар қўмитаси томонидан қонун ҳужжатларига мувофиқ белгиланади»;

д) 59-модданинг биринчи қисмини: «Сув объектларидан гидроэнергетика ва қишлоқ хўжалиги эҳтиёжлари учун фойдаланиш иқтисодиётнинг бошқа тармоқлари манфаатлари ҳисобга олиниб, сув хўжалиги органлари билан келишилган ҳолда, шунингдек агар Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорида, тегишли ҳолларда эса, қишлоқ ва сув хўжалиги ҳамда экология ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш органларининг қарорида бошқача тартиб назарда тутилмаган бўлса, сувлардан комплекс ва оқилона фойдаланиш талабларига риоя қилинган ҳолда амалга оширилади» деган таҳрирда баён этиш таклиф этилади.

2. Трансчегаравий сувлардан фойдаланишни ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солинишида муҳим аҳамиятга эга халқаро ҳужжатлардан бири БМТ ЕИК томонидан 1991 йил 25 январда қабул қилинган, ҳозирда дунёнинг 45 давлати аъзо бўлган «Атроф-муҳитга трансчегаравий кўламда етказиладиган таъсирни баҳолаш тўғрисида»ги Эспо конвенциясини Ўзбекистон томонидан ратификация қилиниши мақсадга мувофиқ. Мазкур конвенцияда кўрсатилган тартиб ва талаблар шу замин табиати ва атроф-муҳитини муҳофаза қилиш масалалари билан ҳамоҳанг. Атроф-муҳит муҳофазасида қўшни мамлакатлар билан ўзаро келишувлар муҳим аҳамиятга эга. Бундай келишувлар ушбу Конвенцияда мувофиқлаштирилган.

3. Минтақадаги давлатлараро ва ҳукуматлараро Амударё ҳавзаси сув ресурсларидан фойдаланиш бўйича давлатлараро, ҳукуматлараро ва идоралараро икки ва кўп томонлама тузилган шартнома ҳамда битимларни ягона халқаро-ҳуқуқий ҳужжат, яъни «Тожикистон Республикаси Ҳукумати, Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати, Афғонистон Ислом Республикаси Ҳукумати ва Туркманистон Ҳукумати ўртасидаги Амударё ҳавзаси сув ресурсларидан фойдаланиш бўйича конвенция» сифатида қабул қилиш лозим.

4. Минтақадаги давлатлараро ва ҳукуматлараро Сирдарё ҳавзаси сув ресурсларидан фойдаланиш бўйича давлатлараро, ҳукуматлараро ва идоралараро икки ва кўп томонлама тузилган шартнома ҳамда битимларни ягона халқаро-ҳуқуқий ҳужжат, яъни «Тожикистон Республикаси

Ҳукумати, Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати, Қозоғистон Республикаси Ҳукумати ва Қирғизистон Республикаси Ҳукумати ўртасидаги Сирдарё хавзаси сув ресурсларидан фойдаланиш бўйича конвенция» сифатида қабул қилиш мақсадга мувофиқ. Мазкур конвенциялар лойиҳалари диссертант томонидан ишлаб чиқилган ҳамда илова сифатида диссертацияда берилган.

Мазкур конвенцияларнинг қабул қилиниши:

- Марказий Осиёда Амударё ва Сирдарё каби трансчегаравий сувлардан фойдаланишни янада ривожлантиришнинг ҳуқуқий асосларини такомиллаштиришга хизмат қилади;

- Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланиш билан боғлиқ келиб чиқиши мумкин бўлган низоларнинг халқаро-ҳуқуқий нормалар асосида ҳал этилишида минтақа давлатларининг фаол иштирок этишини таъминлайди;

- Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланиш натижасида юзага келиши мумкин бўлган салбий оқибатларни олдини олишда халқаро-ҳуқуқий стандартларни жорий этишга асос яратади;

- Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланишда келиб чиқадиган жавобгарлик масалаларини ҳал қилишга хизмат қилади.

5. Минтақа давлатлари ўртасида сув хўжалиги масалалари бўйича ҳамкорликдаги ҳукуматлараро комиссияси тўғрисида битимларни ишлаб чиқиш ва қабул қилиш лозим. Мазкур битимга мувофиқ комиссиянинг асосий вазифалари трансчегаравий сув ресурсларини бошқариш, улардан фойдаланиш ва уларни муҳофаза қилишда томонларнинг ҳамкорлигини кенгайтиришга қўмаклашиш; давлатларнинг сув ресурсларини бошқариш масалалари билан шуғулланувчи вазирликлари, идоралари ва ташкилотларининг фаолиятини мувофиқлаштириш; томонларнинг давлатлараро трансчегаравий сув ресурслари ва объектларини бошқариш, улардан фойдаланиш ва уларни муҳофаза қилиш тўғрисидаги келишувларига риоя қилинишини таъминлаш; томонларнинг сув масалалари бўйича ҳамкорлигининг ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш каби масалалар бўлиши мақсадга мувофиқ.

6. «Трансчегаравий очиқ сув оқимлари ва халқаро кўлларни муҳофаза қилиш ҳамда фойдаланиш тўғрисида»ги 1992 йил 17 мартда қабул қилинган Хельсинки конвенциясини минтақа давлатлари (Ўзбекистон, Қозоғистон ва Туркменистон) томонидан сувдан фойдаланишни ҳамда гидротехник иншоотлар қуриш, уларнинг хавфсизлигини тартибга солувчи миллий қонунчилигига тўлиқ имплементация қилиниши лозим. Хусусан, Хельсинки конвенциясида жамоатчиликни хабардор қилиш бўйича нормалар келтирилган (16-модда), яъни қирғоқбўйи томонлари жамоатчиликни трансчегаравий сувларнинг ҳолати, трансчегаравий таъсирларни олдини олиш, назорат қилиш ва камайтириш бўйича кўрилган ёки режалаштирилган чора-тадбирлар, шунингдек ушбу чораларнинг самарадорлиги тўғрисида хабардор бўлишларини таъминлашликлари лозимлиги белгиланган. Бу каби нормалар 2016 йил 15 октябрда қабул

қилинган «Туркманистон сув кодекси»да, Ўзбекистон Республикасининг 1993 йил 6 майда қабул қилинган «Сув ва сувдан фойдаланиш тўғрисида»ги 837-ХII-сон қонунида кўзда тутилмаган. Бу ўз-ўзидан халқаро-ҳуқуқий мажбуриятларнинг тўлиқ ижро этилишига имкон бериши ҳамда трансчегаравий сув оқимларидан фойдаланиш ва йирик гидроэнергетик иншоотлар қуришда тегишли компаниялар, мансабдор шахсларнинг жавобгарлигини кучайтириши, келтирилаётган бевосита ва билвосита зарарни моддийлаштириш, ҳисоблаш, жавобгарликка тортиш ва зарарни қоплаш мезонларини аниқлаштиришда жамоатчилик иштирокини таъминлаш имконини беради.

7. Минтақадаги трансчегаравий дарёларда барча турдаги лойиҳаларни (ГЭС, омборлар ҳамда бошқа гидротехник иншоотларни қуриш ва эксплуатация қилиш) амалга оширишда минтақа давлатлари ёки ҳукуматлари билан келишган ҳолда лойиҳаларни биргаликда амалга ошириш, қуриш, фойдаланиш ва фойдани тақсимлаш, шунингдек бошқа иштирокчига етказилган зарарни биргаликда қоплаш масалаларини қамраб олган ташкилий-ҳуқуқий шакли қандай бўлишидан (АЖ, ҚМЖ, ҚК, МЧЖ каби) қатъий назар, минтақа давлатлари ёки ҳукуматларининг улуш кўшиш йўли орқали йирик консорциумлар тузиш орқали минтақадаги трансчегаравий дарёлардан оқилон ва адолатли фойдаланиш ҳамда бошқаришни халқаро-ҳуқуқий тартибга солиш лозим.

8. Марказий Осиё минтақасида атроф-муҳитга трансчегаравий таъсир оқибатида етказилаётган зарарни аниқлаш ва унинг учун компенсация тўлаш соҳасида дастурлар ишлаб чиқиш ҳамда минтақавий консалтинг марказларини ташкил этиш лозим. Ушбу марказлар трансчегаравий дарёлардан турли мақсадларда фойдаланишдан келиб чиқадиган бевосита ва билвосита етказилган зарарни (моддий, экологик, техноген ва шу кабилар) аниқлаш, унинг миқдорини белгилаш ҳамда айбдор шахсларни жавобгарликка тортиш масалаларида расмий хулосалар бериши ҳамда халқаро ташкилотларга ва манфаатдор томонларга тақдим этиши лозим.

III. Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланишда давлатлараро ҳамкорликни янада ривожлантириш бўйича таклиф ва тавсиялар:

1. Ўзбекистон Республикасининг Орол денгизи ҳавзаси мамлакатлари ва минтақавий давлатлараро сув хўжалиги ташкилотлари билан минтақанинг сув ресурслари ва давлатлараро сув хўжалиги объектларидан биргаликда фойдаланиш масалаларида фаол ҳамкорликни давом эттириш ва бу мақсадда Оролни қутқариш Халқаро жамғармаси, Давлатлараро мувофиқлаштирувчи сув хўжалиги Комиссияси, Амударё ва Сирдарё сув ҳавзаси бирлашмаларининг минтақадаги трансчегаравий дарёлар сув ресурсларидан фойдаланишга оид давлатлараро муносабатларни тартибга солишга қаратилган вазифа ва функцияларини қайта қўриб чиқиш лозим.

2. Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланиш борасида давлатлараро муносабатларни ривожлантириш, трансчегаравий аҳамиятга эга дарёлардан, хусусан, йирик дарёлар – Амударё ва Сирдарё

ресурсларини назорат қилиш тизимини такомиллаштириш ва бу борада Марказий Осиё мамлакатларининг биргаликдаги мониторинг ва маълумотлар алмашиш тизимини жорий қилишнинг шартномавий-ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш лозим.

3. Минтақанинг ҳар бир давлати манфаатларини инобатга олган ҳолда, Марказий Осиё мамлакатлари билан сув хўжалиги лойиҳаларини биргаликда молиялаштиришда иштирок этиш имкониятини ўрганиб чиқиш ҳамда минтақавий сув ресурсларини бошқариш бўйича Қўшма режаларни ишлаб чиқиш ва истиқболдаги вазифаларни белгилаш, шу жумладан, минтақавий миқёсда иқлим ўзгаришига мослашиш чораларини ишлаб чиқиш ва ўзаро манфаатларни ифода этувчи соҳаларда тажриба алмашиш мақсадга мувофиқ.

4. Минтақадаги трансчегаравий сувлардан фойдаланишда Марказий Осиё мамлакатлари ўртасида трансчегаравий сув ресурсларидан биргаликда фойдаланиш ва бошқаришнинг ўзаро мақбул механизмларини ишлаб чиқиш, тегишли ваколатли органлар масъулиятини ошириш ҳамда ҳамкорликни янги босқичларга кўтариш ва таклифларни ишлаб чиқиш ҳамда минтақа мамлакатлари билан муҳокама қилиш лозим.

5. Минтақа давлатларининг трансчегаравий сув ресурсларидан биргаликда фойдаланиш бўйича ҳамкорликни ривожлантириш, сув ва энергетика лойиҳаларини биргаликда кўриб чиқиш ва амалга ошириш, Амударё ва Сирдарёнинг сув ресурсларидан фойдаланиш бўйича янги минтақавий ҳуқуқий ҳужжатларни қабул қилиш имконини берувчи «Марказий Осиёда сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш бўйича минтақавий дастур» қабул қилиш лозим. Мазкур дастурнинг асосий мақсади Орол денгизи ҳавзаси мамлакатлари ва минтақавий давлатлараро сув хўжалиги ташкилотлари билан минтақанинг сув ресурслари ва давлатлараро сув хўжалиги объектларидан биргаликда фойдаланиш масалаларида фаол ҳамкорлигини давом эттириш; Марказий Осиё мамлакатлари манфаатлари ўртасидаги мувозанатни таъминлайдиган минтақанинг трансчегаравий сув ресурсларини биргаликда бошқаришнинг ўзаро мақбул механизмларини ишлаб чиқиш ва илгари суриш; Ўзбекистон манфаатларини ҳисобга олган ҳолда Марказий Осиё мамлакатлари билан сув хўжалиги лойиҳаларини биргаликда молиялаштиришда иштирок этиш имкониятини ўрганиш ва минтақавий сув ресурсларини бошқариш бўйича қўшма режаларни ишлаб чиқиш ва истиқболдаги вазифаларни белгилаш, шу жумладан минтақавий миқёсда иқлим ўзгаришига мослашиш чораларини ишлаб чиқиш ва ўзаро манфаатларни ифода этувчи соҳаларда тажриба алмашиш каби масалаларни қамраб олиши лозим.

6. Ўзбекистонда бугунги кунда сув ресурсларини бошқариш, сувдан самарали фойдаланиш ва сувни истеъмол қилиш бўйича самарали механизмларни жорий этиш мақсадида 2023 йилгача Сув кодексини ишлаб чиқиш ҳамда қабул қилиш Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 10 июлдаги «Ўзбекистон Республикаси сув хўжалигини ривожлантиришнинг 2020 – 2030 йилларга мўлжалланган концепциясини

тасдиқлаш тўғрисида»ги ПФ–6024-сон фармонида назарда тутилган. Ишлаб чиқилиши ва қабул қилиниши белгиланган Сув кодексини халқаро-ҳуқуқий ҳужжатлар, етакчи хорижий давлатлар тажрибаси, уларнинг ютуқлари, мавжуд сув ресурслари, сувдан фойдаланишнинг тарихий ва минтақавий ҳамкорлик асослари, халқаро ҳамкорлик каби масалаларни чуқур таҳлил қилган ҳолда қабул қилиниши мақсадга мувофиқ.

**SCIENTIFIC COUNCIL DSc 07/27.02.2020. Yu/ 108.01 ON THE AWARD
OF THE SCIENTIFIC DEGREES UNDER CENTER FOR TRAINING OF
LAWYERS UNDER THE MINISTRY OF JUSTICE OF THE REPUBLIC
OF UZBEKISTAN**

**SUPREME SCHOOL OF JUDGES UNDER THE SUPREME JUDICIAL
COUNCIL OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN**

SAYDAKHMEDOV UMID MURODOVICH

**INTERNATIONAL LEGAL ASPECTS OF THE USE OF
TRANSBOUNDARY WATERS IN CENTRAL ASIA**

12.00.10 – International law

ABSTRACT

of the dissertation of the doctor of philosophy (PhD) in juridical sciences

Tashkent – 2021

The theme of the doctoral dissertation (PhD) was registered at the Supreme Attestation Commission under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan with the number №B2020.3.PhD/Yu289.

The doctoral dissertation is prepared at the Supreme School of Judges under the Supreme Judicial Council of the Republic of Uzbekistan.

The abstract of the dissertation is posted in three languages (Uzbek, English and Russian (summary)) on the website of the Scientific Council (<http://uzmarkaz.uz/>) and Information-educational portal «Ziyonet» (www.ziyonet.uz).

Scientific supervisor:	Bobokulov Inomjon Ibragimovich Doctor of Sciences in Law, Professor
Official opponents:	Saidova Lola Abduvaxitovna Doctor of Sciences in Law Yunusov Khaydarali Mirotovich Doctor of Philosophy in Law, Associate Professor
The leading organization:	The Academy of Public Administration under the President of the Republic of Uzbekistan

The defense of the dissertation will be held May «25», 2021 at 10:00 at the session of the Scientific Council DSc 07/27.02.2020. Yu/ 108.01 on awarding scientific degrees under Center for Training of Lawyers under the Ministry of Justice of the Republic of Uzbekistan (Address: 100052, Uzbekistan, Tashkent city, str. Katta Darkhon, 6., Phone: (99871) 234-56-02, e-mail: yurmarkaz@adliya.uz).

The doctoral dissertation is available at the Information Resource Center of the Center for Training of Lawyers under the Ministry of Justice of the Republic of Uzbekistan (registered №4809), (Address: 100052, Uzbekistan, Tashkent city, str. Katta Darkhon, 6., Phone: (99871) 234-56-02).

Abstract of the dissertation is distributed on May «3» 2021.

(Registry protocol №3 on May «3» 2021).

 - **A.A. Otadjonov**
Chairman of the Scientific Council on Awarding Scientific Degrees, Doctor of Sciences in Law, Professor

 Sh.N. Rakhmonov
Secretary of the Scientific Council on Awarding Scientific Degrees, Doctor of Philosophy in Law

 M.A. Tillaboyev
Chairman of the Scientific seminar under the Scientific Council Awarding Scientific Degrees, Doctor of Sciences in Law, Associate Professor

INTRODUCTION (Abstract of the doctor of philosophy (PhD) dissertation)

Relevance and necessity of the dissertation topic. The effective use of transboundary water resources is important in the world. Water is one of the foundations of all living things and human civilization. International legal issues of transboundary water use in Central Asia are in the focus of scientific circles and experts. Although the countries of the region, in cooperation with international and regional organizations are looking for sensible solutions, making relevant proposals, organizing various events, and conferences to address the problems of transboundary water use in Central Asia, no legal solution has been found yet. The study of the international legal regulation of transboundary water in this process is of great urgency.

Finding a solution to international legal issues of the use of transboundary waters in the world is one of the pressing current issues today, and a number of researches are being conducted to improve legal mechanisms for the prevention of disputes in the use of transboundary waters. Therefore, a comprehensive study of the scientific, theoretical and practical aspects of the formation of international water law on the use of transboundary waters, as well as international norms and principles in the field is relevant today. In this regard, it is necessary to ensure the national implementation of the recommendations of international and regional organizations on the use of transboundary waters, and the implementation of international legal principles of transboundary water use in national legislation necessitates targeted research on the unification of legislation governing the use of transboundary waters.

One of the priorities of our country is the development of interstate relations on the use of transboundary water resources, the development and promotion of mutually acceptable mechanisms for joint management of water resources and programs for efficient water use, ensuring a balance among the interests of Central Asian countries. It should be noted that in his speech at the 72nd session of the UN General Assembly, President of Uzbekistan Sh. Mirziyoyev emphasized that Uzbekistan supports the draft conventions on the use of water resources in the Amudarya and Syrdarya basins, developed by the UN Regional Center for Preventive Diplomacy. It must be noted that in the framework of the «Actions Strategy for the five priority areas of further development of the Republic of Uzbekistan in 2017-2021» to prevent environmental problems that harm the environment, public health and gene pool, to create an environment of security, stability and the good neighborhood around Uzbekistan, implementation of international norms on the use of transboundary waters in national legislation to improve the regulatory framework of foreign economic activity and the legal framework of international cooperation, a comprehensive analysis of international and regional issues of international legal cooperation was determined in this regard. Therefore, it is important to study the international legal aspects of transboundary waters in the region.

This dissertation research to some extent contributes to the implementation of the tasks set out in Decrees of the President of the Republic of Uzbekistan №PD-4749 of February 7, 2017 «On the Actions Strategy for the further development of the Republic of Uzbekistan», №PD-6024 «On approval of the Concept of development of water resources of the Republic of Uzbekistan for 2020-2030» dated July 10, 2020, Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan dated July 2, 2018 №PD-3823 «On measures to improve the efficiency of water resources» and other regulations in the field and «On measures to protect the water resources of interstate water sources, signed by the countries of the region between Kazakhstan, Uzbekistan, Turkmenistan, Tajikistan and the Kyrgyz Republic on February 18, 1992 in Almaty sharing joint actions to solve the problems of the Aral Sea and the Aral Sea Basin, ensuring socio-economic development and environmental rehabilitation of the Aral Sea Basin, signed between the Republic of Tajikistan, the Kyrgyz Republic, the Republic of Kazakhstan, the Republic of Uzbekistan and Turkmenistan in the Qizil Urda on March 26, 1993 and other normative legal acts in the field.

Connection of the research with the main priority directions of development science technology in the republic. This research was carried out in the framework of the priority direction I. «The spiritual, moral and cultural development of a democratic state and legal society, the formation of an innovative economy» of the development of science and technology of the republic.

The extent of analyzes of the problem. International legal aspects of transboundary waters in Central Asia in international law are not studied as an object of separate research.

Issues of international-legal aspects, historical, theoretical, and methodological aspects of international legal cooperation in the field of their use, the development of an international legal framework in Uzbekistan, can be found in the works by A.H. Saidov, S.M. Adilkhodjaeva, V.A. Dukhovny, D.R. Ziganshina, B.I. Ismailov, A.R. Muminov, Yu.H. Rysbekov, A.Yu. Rysbekov, O.R. Sulaymonov, H.M. Yunusov and A. Kadyrov research, as well as in the scientific works of B.B. Alikhonov, T. Kamolov, Sh. Tolipov¹.

In the Commonwealth of Independent States, researchers and experts are conducting research and studies on the issues of rational, fair and targeted use of transboundary watercourses, taking into account the interests of all countries in the region. In particular, such issues M.A. Amindjanov, H.O. Arifov, B.A. Iskandarkhanova, Sh.I. Ismailov, U.A. Mansurov, S.D. Makhkambaev, M.A. Solikhov, S.A. Radjabov A.P. Xolmatov from Tajikistan; from Kyrgyzstan A.K. Abylgazieva, E.E. Orolbaev, T.T. Sarsembekov; studied by such researchers as T. Baymukhambetov, G.E. Berdygulova, T.A. Ormysheva from Kazakhstan.

Special attention is paid to the historical, international and political, political, environmental, environmental aspects of the use of transboundary water resources in foreign countries. Works by P. Kazansky, F. Berber, B.M. Klimenko, Yu.Ya. Baskin and D.I. Feldman, S.A. Gureev, I.N. Tarasova, A.K. Biswas,

¹The works of these and other authors are given in the list of used literature of the dissertation.

G.V. Voropaev, P.H. Gleick, V.I. Danilov-Danilyan, A.E. Kojakov, R.Yu. Novikov, E.G. Ponamareva, G.A. Rudov, M.Falkenmark, M.A. Khalil can support this notion. In particular, P.H. Gleick, A.K. Biswas studied the use and classification of transboundary watercourses, the development of international legal cooperation, conflict resolution.

However, issues such as international legal aspects of transboundary water use in Central Asia, regulation of transboundary water use in the region, cooperation between the countries of the region in this area have not been studied in a comprehensive manner.

The connection of the dissertation topic with scientific research plans of higher education organization, where the dissertation was accomplished. The dissertation research is included in the research plan of the Supreme School of Judges and was carried out in the framework of the research project «Issues of resolving international legal disputes over the use of transboundary waters» №A-2-079.

The aim of the research is to develop appropriate scientific and practical proposals and recommendations for improving the international legal framework for the rational and equitable use of transboundary water resources in Central Asia.

Objectives of the research are as follow:

to study the concept and classification of transboundary waters in international law;

to study the legal nature and classification of international legal instruments governing the use of transboundary waters and to develop substantiated proposals and recommendations to address existing problems;

to study and analysis of scientific views on the use of transboundary waters in Central Asia;

to study and research international legal bases, principles, mechanisms and regimes of transboundary water use in Central Asia and development of scientifically substantiated proposals and recommendations on overcoming existing problems;

to study the role and place of international organizations in the use of transboundary waters in Central Asia and to prepare proposals and recommendations for improving their organizational and institutional mechanisms;

to study international experience in the use of transboundary waters and preparation of proposals and recommendations to address the problems in this area in the region;

to study the current state of cooperation among the countries of the region in the use of transboundary waters in Central Asia and the development of proposals and recommendations for the development of interstate cooperation;

to systematize the international legal views and initiatives of the Republic of Uzbekistan on the use of transboundary waters in Central Asia, as well as the preparation of proposals and recommendations for improving international and national legislation on the use of transboundary waters in the region.

The object of the research is the international legal relations of Central Asian countries in the field of fair and rational use of transboundary water resources.

The subject of the research is problems in the use of transboundary waters in Central Asia, the norms governing this area and the practice of their application, international experience, the state of international legal cooperation of the countries of the region, scientific views and methodological approaches.

Research methods. The methods of analysis, synthesis, deduction, induction, comparative-legal analysis, legal-technical, empirical material, analysis of historical-legal and statistical data, observation, systematic approach, logical methods were widely used during the dissertation.

The scientific novelty of the research is as follows:

substantiated the necessity to regulate the use of transboundary water resources (the use of surface and ground waters), the implementation of state control over water use and its protection, a list of types of general and special water use, the issuance of water use objects, regulation of the tasks and powers of state bodies in the field of water intake limits;

substantiated the necessity mechanism of rational use of transboundary water resources between Central Asian countries and joint water management of water resources based on the need to develop a «Regional program of rational use of water resources in Central Asia»;

substantiated the necessity to promote the norms and principles of the United Nations conventions on transboundary waters («General obligation to cooperate», «Equitable and reasonable utilization and participation» and «Obligation not to cause significant harm») and Liability (financial responsibility for environmental damage) worked out in the framework of Preventive Diplomacy on the Amudarya and Syrdarya basins based on further clear reflection in the draft projects of the Conventions on Use of Water Resources;

substantiated the need to improve the monitoring system of the Syr Darya, Amu Darya and other transboundary rivers in Central Asia, the organization of joint control and monitoring of water, as well as a system for the exchange of open data.

The practical results of the research are as follows:

The essence, content and specific features of the concepts of «transboundary waters», «transboundary watercourses», «international watercourses» and «waters of international importance» are revealed on the basis of theoretical and methodological bases;

Further improvement of legal regimes for transboundary water use in Central Asia, optimal and rational use of water and energy resources of international water flows, their protection, strengthening existing regional institutional and legal mechanisms for joint management and conservation of water resources, mitigation of the Aral Sea, Amudarya and Syrdarya basins in order to improve the international legal aspects of water use and the complex legal regulation of relations draft Conventions on the use of water resources in the Amudarya and Syrdarya basins have been developed the Governments of Tajikistan, Turkmenistan, Uzbekistan, Kyrgyzstan, Kazakhstan and Afghanistan;

In order to internationally regulate and develop bilateral water relations, a model draft Agreement on joint intergovernmental commissions on water issues between the countries of the region has been developed;

The draft project «Regional Program for the Rational Use of Water Resources in Central Asia» has been developed aimed at improving cooperation between the countries of the region in the field of water, combining efforts to address common water issues and ensuring the rational use of water resources in Central Asia;

developed proposals for further improvement of the national legislation of the Republic of Uzbekistan regulating water and water use, including the introduction of relevant amendments and additions to the Law of the Republic of Uzbekistan «On Water and Water Use» №837-XII of May 6, 1993.

The reliability of research results. The reliability of the results of the dissertation is based on the study are substantiated by summarizing the results of the analysis of international and national legislation, best practices of law enforcement practice, international case law, empirical and statistical data, the results obtained have been approved by the competent authorities and put into practice implementation of scientific conclusions, proposals and recommendations.

The scientific and practical importance of dissertation research. The results of the research will enrich the theoretical and methodological views on the use of transboundary waters in the region, improve international and national legislation governing the use of transboundary water resources and their application, interpretation of relevant legislation, normative process, courses such as «International Public Law», «International Water Law», «Actual Problems of International Law», scientific research in the field of transportation of transboundary water resources can be conducted and used in the educational process of higher education institutions.

The practical significance of the research results from practical conclusions and recommendations on the regulation of transboundary water use in Central Asia, the use of scientific rules in the further development of interstate cooperation in the use of transboundary rivers in the region, lawmaking, preparation and adoption of regulations in this area.

Implementation of the research results. Based on the scientific results obtained on the international legal aspects of the use of transboundary waters in Central Asia, the following proposals were developed and implemented:

tasks of specially authorized state bodies in the field of transboundary water resources, i.e state control over the use of surface and groundwater, water use and protection, list of general and special types of water use, commissioning of water bodies, regulation of water intake limits were used to introduce amendments and additions to Articles 8, 9, 21, 27, 30, 41, 64, 65 of the Law of the Republic of Uzbekistan №837-XII of May 6, 1993 «On Water and Water Use» (Reference from the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan №07/1-67 of August 18, 2020, Reference from the Senate of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan №12 of 19 August). These proposals have served to further improve the regulation and protection of water and water use.

development of mutually acceptable mechanisms for the joint use and management of transboundary water resources among the Central Asian states has been reflected in the paragraph 5.10 of the Decree PD-6024 «On approval of the Concept of Water Resources Development of the Republic of Uzbekistan for 2020-2030» from 10 July 2020, in paragraphs 33-35 of the Roadmap for the implementation of the tasks set out in the Concept of Water Resources Development of the Republic of Uzbekistan for 2020-2030, approved by Annex 2 to this Decree (References of the Center for Analysis and Resource №111/20 of October 8, 2020 and the Ministry of Water Resources of the Republic of Uzbekistan №04/20-3107 of October 23, 2020). These proposals contributed to the development of mechanisms for the rational use of transboundary water resources by the countries of the region;

a proposal on the need to promote the norms and principles of the United Nations conventions on transboundary waters («General obligation to cooperate», «Equitable and reasonable use and participation» and «Obligation not to cause significant damage») and liability (financial liability for environmental damage) worked out in the framework of Preventive Diplomacy on the Amudarya and Syrdarya basins are based on further clear reflection in the draft Conventions on the use of water resources and are reflected in paragraph 5.10 of the Decree PD-6024 «On approval of the Concept of Water Resources Development of the Republic of Uzbekistan for 2020-2030» from 10 July 2020 (Reference of the Ministry of Water Resources of the Republic of Uzbekistan No. 04/20-3107 dated October 23, 2020). These proposals and recommendations contributed to the development of international legal cooperation in the fair and efficient use of transboundary water resources by the countries of the region;

the proposal on the need to improve the monitoring system of the Syrdarya, Amudarya and other transboundary rivers in Central Asia, the organization of joint control and monitoring of water, as well as the system for the exchange of open data was reflected in paragraph 5.10 of the Decree PD-6024 «On approval of the concept of water management in the Republic of Uzbekistan for 2020 - 2030» dated July 10, 2020 (Reference of the Ministry of Water Resources of the Republic of Uzbekistan No. 04/20-3107 dated October 23, 2020). These proposals served to develop measures to control and monitor the use of water from transboundary rivers in the region.

Approbation of research results. The results of the research were discussed at three national and two international scientific conferences.

Publication of research results. A total of 22 scientific papers were published, including one monography, 12 scientific journals recommended for publication on the main results of the dissertation (2 in foreign journals), 9 articles and theses in collections.

The volume and structure of the dissertation. The content of the dissertation consists of an introduction, three chapters consisting of nine paragraphs, a conclusion, a list of references and appendices. The volume of the dissertation is 152 pages.

MAIN PART OF DISSERTATION

The introductory part of the dissertation highlights the relevance and necessity of the research topic, the relevance of the research to the main priorities of the development of science and technology, the degree of study of the problem, the relevance of the dissertation to the research plan, goals and objectives, object and subject, methods, scientific novelty and practical results of research, reliability of research results, the scientific and practical significance of research results, their introduction, the approbation of research results, the publication of results, scope and structure of this dissertation.

The first chapter of the dissertation, entitled **«Theoretical and methodological bases of transboundary water use in international law»** explores the concept and classification of transboundary waters in international law, the legal nature and classification of international legal instruments governing the use of transboundary waters, scientific views on transboundary water use in Central Asia.

The dissertation scientifically substantiated the need to clarify the concept of «transboundary waters» in the system of international legal relations with the development of this field in the study of the formation of transboundary waters in international law, the concept of transboundary waters, their classification, theoretical and legal aspects. Today, due to the different applications and interpretations of the concept of «transboundary waters» in international legal documents, national legislation and scientific works of scientists, various disagreements and contradictions arise in the rational and equitable use of transboundary water resources. At the heart of these terms is the concept of «transboundary waters», and the remaining concepts are formed on its basis. However, the lack of a fully legally based definition of the term has led to various interpretations in this regard.

In the study, a number of scientists, namely A.C. Danta, F.Lawson, M.V. Nekoteneva, S.D. Makhkambaev, M.N. Kopylov, S.A. Mohammad, S.A. Gureev, I.N. Tarasova, G.G. Shinkaretskaya, J.Brown's views in the field are analyzed. Focusing on the analysis of the concept of «transboundary waters», its definitions are divided into two groups – 1) the definitions developed by international organizations and other official institutions, i.e the definitions reflected in the normative legal acts, and 2) the theoretical definitions based on scientific research. It should be noted that this concept is not definitive. In this sense, the author believes that future research and studies will further enrich this range of definitions. In particular, F.M. Djaborov, in his research work, analyzing international agreements and scientific literature, gives the following definition to the concept of transboundary watercourses: groundwater and surface water systems. Adding to this idea and complementing it, we found it necessary to define *«Transboundary watercourses are natural or artificial groundwater and surface water systems that, as a result of their constant movement, cross or separate the territories of two or more states and sometimes define their boundaries»*. The dissertation also focuses on the international legal aspects of the use of

transboundary waters, emphasizing the fact that in the process of development of modern international law, international water law is being formed and manifested as a separate field or institution. It was noted that the existing research and analysis of the normative activity in this area, its international public and private-legal aspects, special principles of developing international water law in this area, the process of its formation as a separate field is incomplete. This situation is the impetus for further research on this topic.

The dissertation analyzes international legal documents regulating the use of transboundary waters, bilateral and multilateral agreements concluded and signed by the Central Asian states in this regard, their scope and territory, classification. Cooperation in the use of transboundary waters is carried out in three main directions: through the conclusion of international conventions, agreements between states to address specific issues arising in the use of transboundary watercourses, secondly, through the accession of states to existing international norms and as a third direction, through the implementation of basic norms and principles in the field of national legislation.

Based on the analysis by N.Kofele-Kale, F.Austo Mendanha Gonzaga, Ch.Bourne, Yu.H. Rysbekov, F.M. Djabbarov international legal norms on cooperation in the use of transboundary waters were divided by the researcher into two groups according to the object of regulation. The first group is international legal agreements of a general nature, which are regulated and reflected in the norms of international law, and the second is a group of bilateral and multilateral special internationally regulated legal agreements signed by Central Asian states in this regard.

The researcher has classified important international legal norms on the use of transboundary waters adopted so far. Also, based on the research conducted by S.A. Gureev, I.N. Tarasova, V.V. Gutsulyak, H.M. Yunusov, A.R. Muminov, the importance of joint international conferences in this regard was emphasized. The formation of international legal cooperation on the use of transboundary waters has developed since World War II, and this cooperation has taken the form of international conferences organized by states and international organizations, the results of which have taken the form of international legal acts, conventions, declarations and other norms. This leads to the improvement of the foundations of international cooperation in this area.

It was also emphasized that these norms have a «soft law» character in the direct impact on the implementation of these norms by states. It was noted that these legal norms, as subjects of international law, should be adopted by states and international, regional organizations after discussion at intergovernmental conferences.

Scientific views on the use of transboundary waters in Central Asia have been shared by international, regional and national scientists Stephen McCaffrey, Daniel Farinotti, Gabriel Eckstein, Jacques Barrat, A.Kh. Saidov, V.A. Dukhovny, Yu.H. Rysbekov, B.I. Ismailov, S.M. Adilkhodjaeva, H.M. Yunusov, B.B. Alikhonov, N.Umarov expressed their views on the use of transboundary waters in Central Asia. The opinions of scientists, experts and researchers on issues

such as the use of transboundary waters, large hydropower facilities were studied and analyzed, and on this basis, relevant scientific conclusions were made. While discussing the existing problems in the use of transboundary waters in the region, the dissertation emphasizes the role of the state, its agencies and legal entities and individuals working in this area, and, of course, scientific and practical research.

The second chapter of the dissertation, entitled «**International legal framework and mechanisms for the use of transboundary waters in Central Asia**» analyzes the international legal framework, principles, mechanisms and regimes of transboundary water use in Central Asia, the role of international organizations in transboundary water use in Central Asia.

The international legal framework for the use of transboundary waters includes international instruments governing the use of these rivers, as well as bilateral and multilateral agreements concluded by the countries of the region, international legal instruments regulating the use of transboundary waters in Central Asia, in particular Convention on the Protection and Use of Transboundary Open Watercourses and International Lakes adopted by UN on 17 March, 1992, as well as the 1997 Convention on Watercourses, explore the role and significance of the basic principles and rules of water law and other documents. Also, the existence of different views on the use of international rivers, transboundary watercourses and the application of universally recognized principles of international law in Central Asia today causes some misunderstandings, and therefore the historical neighborliness, national and religious unity of the countries and peoples of the region were studied. During the chapter the works of Stephen McCaffrey, Gabriel Eckstein, M.M. Rahaman, B.M. Klimenko, S.D. Makhkambaev, A.H. Saidov, H.M. Yunusov, A.R. Muminov, D.R. Ziganshina were analyzed. In this regard, the relevance of the development of regional cooperation in the use and management of transboundary water bodies and water resources passing through the territory of two or more countries is analyzed.

International legal mechanisms and regimes for transboundary water use in Central Asia analyzes the order and transnational water regimes in the region, the institutions involved in the use and management of transboundary waters in the region, namely the Amudarya and Syrdarya basins. The role of water associations, the Central Asian Interstate Water Coordination Commission, the International Fund for Saving the Aral Sea, the Interstate Commission for Sustainable Development, their legal status, and their participation in solving the problems of transboundary water use in Central Asia today was analyzed. The study focused on the legal and institutional aspects of effective cooperation in the use of transboundary waters, based on international law, expanding the scope of their activities.

The role and place of international organizations in the use of transboundary waters in Central Asia. It is devoted to a comprehensive theoretical and legal analysis of the role of international universal organizations in the use of transboundary waters in the region, the UN, the World Bank, the Asian Development Bank and many other international and regional organizations. In

this regard, the theoretical and legal basis of existing practical cooperation with specific regional organizations to solve problems has been studied.

The dissertation emphasizes the prospects of multilateral cooperation in this area, given the nature of international organizations in the use of transboundary waters in Central Asia. In particular, the role and place of international organizations in resolving disputes over the use of transboundary waters has been studied.

The dissertation analyzes the importance of multilateral agreements on the use of transboundary waters, such as the Amudarya and the Syrdarya, and the development of «Road Maps» under the auspices of international organizations.

The third chapter of the study is entitled **«Prospects for interstate cooperation in the use of transboundary waters in Central Asia»**. It examines the international experience in the use of transboundary waters, the current state of cooperation between the countries of the region in the use of transboundary waters in Central Asia and the international legal views and initiatives of Uzbekistan in the use of transboundary waters in the region.

In the course of the research, international experience in the use of transboundary waters and international case law in this regard, i.e. cases considered in international courts, were studied and analyzed. In particular, the international case the Hungarian Gabchikovo-Nadmaros project against Slovakia, was analyzed. The dispute between Hungary and Slovakia over the construction of a hydroelectric power plant on the Danube River Gabchikova-Nadmarosh (Gabčíkovo-Nagymaros) is directly related to the current conflicts in the use of transboundary waters in Central Asia and suggestions and recommendations regarding this have been developed.

It also analyzes the cooperation of the countries of the region in the use of transboundary waters. This section analyzes the views of the countries of the region on the use of transboundary waters, the scope of bilateral and multilateral agreements, as well as their views and trends in this area. The dissertation also forms the scientific-theoretical, normative-legal and practical aspects of the contract-legal research of the countries of the region on the prevention of possible conflicts in the future. Research on the current state of legal cooperation among Central Asian countries in the use of transboundary waters in Central Asia, analyzing the views of scientists and specialists S.S. Jiltsov, M.A. Amindjanov, F.M. Djabborov, B.I. Ismailov, S.M. Adilkhodjaeva, H.M. Yunusov, A.R. Muminov, Yu. Rysbekov, prospects for the development of cooperation in the use of transboundary waters in the region have been developed.

It analyzes the international legal views and initiatives of the Republic of Uzbekistan in the use of transboundary waters in the region, gradually expressed by its government and officials at various international conferences and meetings. In particular, this international legal perspective is the period when such problems are at their peak, i.e. recent views on the situation in 2005-2015 and the recent election of Sh. Mirziyoyev as Head of State, in particular, the development of interstate relations on the use of transboundary water resources, mutually acceptable mechanisms for joint management of water resources and efficient use

of water, ensuring a balance between the interests of Central Asia. In addition, this paragraph is devoted to an analysis of the rational use of water resources, maintaining the hydrological balance at the regional and global levels, conservation and conservation of water resources, improving the farming system to reduce water use, modernization of water infrastructure, the introduction of modern water-saving technologies - practical proposals put forward by the Government of Uzbekistan and the extent to which it is being implemented in the country today.

The study of international legal aspects of the use of transboundary rivers in Central Asia was carried out by specialists in various fields A.H. Saidov, M.X. Ashirbaeva, V.A. Duxovnyy, D.R. Ziganshina, B.I. Ismailov, A.R. Muminov, H.M. Yunusov, Yu.H. Rysbekov, O.R. Sulaymonov, M.A. Amindjanov, H.O. Arifov, S.D. Mahkambaev, M.A. Solikhov, S.A. Radjabov, A.K. Abylgazieva, E.E. Orolbaev, T.T. Sarsembekov, T. Baymuxambetov, T.A. Ormysheva have become the main topic of attention, international conferences on water and ecology, scientific-practical seminars. It was noted that the organization of forums, roundtables and other events provides an opportunity for discussion and exchange of views on a global scale, and several important international conferences are organized in this regard.

It should be noted that it is necessary to comprehensively address international legal and institutional mechanisms for the use of transboundary waters in Central Asia. This, in turn, will lead to more in-depth research in this area.

The concluding part of the dissertation presents the main scientific results (conclusions, suggestions and recommendations).

CONCLUSION

The dissertation research on the international legal aspects of the use of transboundary waters in Central Asia has led to a number of conclusions:

I. Scientific and theoretical conclusions and recommendations for the improvement of scientific and theoretical knowledge:

1. Theoretical and methodological bases of use and management of transboundary water resources are considered on the basis of international legal doctrines, international legal documents and scientific views, and author's new definition of the concept of waters of international importance and transboundary watercourses has been developed:

waters of international importance - groundwater and surface waters that flow through, cross or limit the territory of two or more states, are integral due to their natural and artificial interdependence and usually have a common end;

transboundary watercourses – are natural or artificial groundwater and surface water systems that, as a result of their constant movement, cross or separate the territories of two or more states and sometimes define their boundaries.

2. The study of the historical approach and development of transboundary water resources in Central Asia allowed to divide the formation and development

of transboundary water use in the region on the basis of normative legal acts into four stages: *the first stage - the pre-Soviet period, the second stage - the Soviet era, the third stage - 1992-2016, takes the fourth stage - from 2017 to the present.*

3. Sources of international water law are: international traditions, international treaties, general principles of international law, decisions of international organizations and bodies, doctrines of experts and scholars in the field of international public law, international private law, international water law, national legislation on water and water use.

4. It is expedient to study the legal framework for the rational and equitable use of transboundary waters in Central Asia in two groups. The first group - universal international legal documents (conventions, protocols, memoranda) regulating the fair and efficient use of transboundary waters; the second group - bilateral and multilateral agreements and treaties of Central Asian states aimed at regulating the use and management of transboundary waters in the region.

5. International conferences (such as water forums) are an important factor in the creation of norms governing international legal relations for the use of transboundary waters in Central Asia. The results of the conferences should be an integral mechanism of legal regulation of international relations in the form of agreements on the use of transboundary waters.

6. Given that the norms of international law on the use of transboundary waters in Central Asia are constantly being studied and formed, and given their «soft law» nature, the following definition has been developed: *International water law (international water resources law, international river law) is a set of norms and principles governing the relations of subjects of international law in the field of water resources, a separate branch of international law with its object and subject of study and methods and subject of legal regulation.* A comprehensive analysis of the general and specific principles of international water law was also provided.

7. Today, the proportion of water management employees with higher education in water management organizations is 42%. Currently, there is no permanent in-service training system for specialists and managers in the water management system. Also, the knowledge of these staff and specialists on international water law is insufficient. At the same time, in higher legal education institutions, the subject of international water law is taught within the framework of the subject of international law, which leads to the fact that students do not have sufficient knowledge in this area. Therefore, it is expedient to introduce the course «International Water Law» in the educational process of higher education in the Republic of Uzbekistan in the areas of international relations, international law, jurisprudence, irrigation and agriculture.

II. International legal framework for the use of transboundary waters in Central Asia and proposals for improving the national legislation of the Republic of Uzbekistan:

1. To the Law of the Republic of Uzbekistan of May 6, 1993 of №837-XII «On water and water use» with amendments and additions as follows:

a) the eighteenth paragraph of Article 21: *transboundary water objects - water objects located on the territory of two or more states or defining their borders;*

nineteenth paragraph: *transboundary waters - any surface and groundwater crossing the territory of two or more states or defining their borders;*

b) the fourth paragraph of Article 4: *«The right to use and manage transboundary waters (Amudarya, Syrdarya, Zarafshan rivers, the Aral Sea and other transboundary waters) is determined by international agreements of the Republic of Uzbekistan;*

c) Paragraph 2 of Article 8: *«The Ministry of Water Resources of the Republic of Uzbekistan (surface waters), the State Committee of the Republic of Uzbekistan for Geology and Mineral Resources (groundwater) are specially authorized public administration bodies in the field of water use regulation within their competence»;*

d) Article 21: *«The list and procedure for general and special water use shall be approved by the Ministry of Water Resources of the Republic of Uzbekistan, the Ministry of Healthcare of the Republic of Uzbekistan, the State Committee for Ecology and Environmental Protection of the Republic of Uzbekistan, the State Committee for Geology and Mineral Resources in accordance with the legal documents»;*

e) The first paragraph of Article 59 is proposed to be amended as follows: *«Use of water bodies for hydropower and agricultural needs, taking into account the interests of other sectors of the economy, in coordination with water authorities, as well as in the decision of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan, and in accordance with the requirements of integrated and rational use of water, unless otherwise provided by the decision of the environmental protection authorities».*

2. One of the important international documents in the legal regulation of transboundary water use is the ratification by Uzbekistan of the ESPO Convention on the Assessment of Transboundary Impacts on the Environment, adopted by the UNECE on January 25, 1991 and currently with 45 member states. The procedures and requirements set forth in this Convention are in harmony with the nature and environmental protection of this land. Mutual agreements with neighboring countries are important in environmental protection. Such agreements are governed by this Convention.

3. Interstate, intergovernmental and interdepartmental agreements and treaties on the use of water resources in the Amudarya Basin in the region are proposed a single international legal instrument, i.e as “Convention on the Use of Water Resources of the Amudarya Basin between the Government of the Republic of Tajikistan, the Government of the Republic of Uzbekistan, the Government of the Islamic Republic of Afghanistan and the Government of Turkmenistan”.

4. Interstate, intergovernmental and interdepartmental bilateral and multilateral agreements and treaties on the use of water resources in the Syrdarya Basin in the region are proposed to be adopted as a single international legal document, namely, the Convention on the use of water resources of the Syrdarya

Basin between the Government of the Republic of Tajikistan, the Government of the Republic of Uzbekistan, the Government of the Republic of Kazakhstan and the Kyrgyz Republic». Adoption of these conventions:

- will serve to improve the legal framework for further development of transboundary water use in Central Asia, such as the Amudarya and Syrdarya;
- will ensure the active participation of the countries of the region in the settlement of possible conflicts related to the use of transboundary waters in Central Asia on the basis of international law;
- will lay the foundation for the introduction of international legal standards in preventing the possible negative consequences of the use of transboundary waters in Central Asia;
- will serve to address issues of responsibility for the use of transboundary waters in Central Asia.

5. It is necessary to develop and adopt agreements on a joint intergovernmental commission on water issues between the countries of the region. According to the agreement, the main tasks of the commission are to promote the expansion of cooperation between the parties in the management, use and protection of transboundary water resources; coordination of the activities of ministries, departments and organizations of the states dealing with water resources management; ensuring compliance with the agreements of the parties on the management, use and protection of transboundary water resources and facilities; It is desirable to have issues such as improving the legal framework for cooperation between the parties on water issues.

6. Full implementation of the Helsinki Convention on the Protection and Use of Transboundary Open Watercourses and International Lakes by national states of the region (Uzbekistan, Kazakhstan and Turkmenistan) regulating water use and construction of hydraulic structures and their safety, adopted on March 17, 1992 should be carried out. In particular, the Helsinki Convention contains provisions on public awareness (Article 16), i.e coastal parties must ensure that the public is aware of the status of transboundary waters, measures taken or planned to prevent, control and reduce transboundary impacts, as well as the effectiveness of these measures. Such norms are not provided for in the «Water Code of Turkmenistan», adopted on 15 October 2016, and in the Law of the Republic of Uzbekistan №837-XII of 6 May 1993 on «Water and Water Use». This will allow for the full implementation of international legal obligations, as well as strengthen the responsibility of relevant companies and officials in the use of transboundary watercourses and the construction of large hydropower facilities, determine the criteria for materialization, calculation, liability and compensation for direct and indirect damage.

7. In the implementation of all types of projects (construction and operation of hydropower plants, warehouses and other hydraulic structures) on transboundary rivers in the region, in coordination with the states or governments of the region, joint implementation of projects, construction, operation and distribution of benefits, as well as joint compensation; Regardless of the organizational and legal form (such as JSC, ALC, JV, LLC), the international legal regulation of rational

and fair use and management of transboundary rivers in the region through the formation of large consortiums through the contribution of states or governments of the region.

8. It is necessary to develop programs for the identification and compensation of damage to the environment caused by cross-border impacts in the Central Asian region, as well as the establishment of regional consulting centers. These centers should provide official conclusions and present to international organizations and stakeholders on the identification, assessment and prosecution of direct and indirect damage (material, environmental, man-made, etc.) caused by the use of transboundary rivers for various purposes.

III. Suggestions and recommendations for further development of interstate cooperation in the use of transboundary waters in Central Asia:

1. To continue active cooperation of the Republic of Uzbekistan with the countries of the Aral Sea Basin and regional interstate water management organizations on the joint use of water resources and interstate water resources of the region and International Fund for Saving the Aral Sea the tasks and functions of transboundary rivers in the region aimed at regulating interstate relations on the use of water resources should be reconsidered.

2. It is necessary to develop interstate relations on the use of transboundary waters in Central Asia, improve the system of control over the resources of transboundary rivers, in particular large rivers - Amudarya and Syrdarya, and improve the legal framework for joint monitoring and information exchange in Central Asia .

3. To study the possibility of participating in the co-financing of water projects with Central Asian countries, taking into account the interests of each state in the region, and to develop joint plans for regional water resources management and define future tasks, including regional adaptation to climate change it is expedient to exchange experience in areas of mutual interest

4. In the use of transboundary waters in the region, it is necessary to develop mutually acceptable mechanisms for the joint use and management of transboundary water resources between the Central Asian states, increase the responsibility of relevant authorities and raise cooperation to new levels and develop proposals and discuss with countries.

5. Adoption of the «Regional Program for the Rational Use of Water Resources in Central Asia», which will allow the countries of the region to develop cooperation in the joint use of transboundary water resources, joint review and implementation of water and energy projects, adoption of new regional legal documents on water use of the Amudarya and Syrdarya should. The main goal of this program is to continue active cooperation with the countries of the Aral Sea Basin and regional interstate water management organizations on the joint use of water resources and interstate water resources of the region; Development and promotion of mutually acceptable mechanisms for joint management of transboundary water resources in the region, ensuring a balance between the interests of Central Asian countries; Exploring the possibility of co-financing water projects with Central Asian countries, taking into account the interests of

Uzbekistan, and developing joint plans and future tasks for regional water resources management, including the development of regional climate change adaptation and experience in areas of mutual interest should cover issues such as sharing.

6. Development and adoption of the Water Code until 2023 in order to introduce effective mechanisms for water management, efficient water use and water consumption in Uzbekistan provided by the Decree №PD-6024 «On approval of the Concept of Water Resources Development of the Republic of Uzbekistan for 2020-2030». It is desirable to adopt the Water Code, which will be developed and adopted, with an in-depth analysis of international legal instruments, the experience of leading foreign countries, their achievements, available water resources, historical and regional cooperation in water use, international cooperation.

**НАУЧНЫЙ СОВЕТ DSc 07/27.02.2020. Yu/ 108.01 ПО ПРИСУЖДЕНИЮ
УЧЁНЫХ СТЕПЕНЕЙ ПРИ ЦЕНТРЕ ПОВЫШЕНИЯ
КВАЛИФИКАЦИИ ЮРИСТОВ ПРИ МИНИСТЕРСТВЕ ЮСТИЦИИ
РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН**

**ВЫСШАЯ ШКОЛА СУДЕЙ ПРИ ВЫСШЕМ СУДЕЙСКОМ СОВЕТЕ
РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН**

САЙДАХМЕДОВ УМИД МУРОДОВИЧ

**МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ
ТРАНСГРАНИЧНЫХ ВОД В ЦЕНТРАЛЬНОЙ Азии**

12.00.10 – Международное право

**АВТОРЕФЕРАТ
диссертации доктора философии (PhD) по юридическим наукам**

Ташкент – 2021

Тема диссертации (PhD) зарегистрирована в Высшей аттестационной комиссии при Кабинете Министров Республики Узбекистан за №B2020.3.PhD/Үu289.

Диссертация выполнена в Высшей школе судей при Высшем судейском совете Республики Узбекистан.

Автореферат диссертации размещен на трех языках (узбекском, английском и русском (резюме)) на веб-сайте Научного совета (<http://uzmarkaz.uz/>) и образовательной информационной сети «ZiyoNet» (www.ziyo.net).

Научный руководитель:

Бобокулов Иномжон Ибрагимович
доктор юридических наук, профессор

Официальные оппоненты:

Саидова Лола Абдувахитовна
доктор юридических наук

Юнусов Хайдарали Муротович
кандидат юридических наук, доцент

Ведущая организация:

**Академии государственного
управления при Президенте
Республики Узбекистан**

Защита диссертации состоится «25» мая 2021 года в 10:00 часов на заседании Научного совета DSc 07/27.02.2020. Үu/ 108.01 по присуждению учёных степеней при Центре повышения квалификации юристов при Министерстве Юстиции Республики Узбекистан (Адрес: 100052, г. Ташкент, ул. Катта дархон, 6. Тел.: (99871) 234-56-02; e-mail: yurmarkaz@adliya.uz).

С диссертацией (PhD) можно ознакомиться в Информационно-ресурсном центре Центр повышения квалификации юристов при Министерстве Юстиции Республики Узбекистан (зарегистрирована по №4809). (Адрес: 100052, г. Ташкент, ул. Катта дархон, 6. Тел.: (99871) 234-56-02).

Автореферат диссертации разослан «3» мая 2021 года.

(Реестр протокола рассылки №3 от «3» мая 2021 года).

 А.А. Отажонов
Председатель научного совета по
присуждению ученых степеней,
доктор юридических наук,
профессор

 Ш.Н. Рахманов
Секретарь научного совета по
присуждению ученых степеней,
кандидат юридических наук

 М.А. Тиллабоев
Председатель научного семинара при
научном совете по присуждению
ученых степеней, доктор юридических
наук (DSc), доцент

ВВЕДЕНИЕ (аннотация докторской диссертации)

Целью исследования является разработка соответствующих научно-практических предложений и рекомендаций по совершенствованию международно-правовой базы рационального и справедливого использования трансграничных водных ресурсов в Центральной Азии.

Объектом исследования являются международно-правовые отношения в области справедливого и рационального использования трансграничных водных ресурсов на территории стран Центральной Азии.

Научная новизна исследования заключается в следующем:

обоснована необходимость регулирования использования трансграничных водных ресурсов (использование поверхностных и грунтовых вод), осуществление государственного контроля над водопользованием и ее защитой, список видов общего и специального водопользования, выдача объектов водопользования, регулирование задач и полномочий государственных органов в сфере лимитов забора воды;

обоснован механизм, необходимый для рационального использования трансграничных водных ресурсов между странами Центральной Азии и совместного управления водными ресурсами, на основе разработки «Региональной программы рационального использования водных ресурсов в Центральной Азии»;

обоснована необходимость продвижения норм и принципов конвенций Организации Объединенных Наций по трансграничным водам («Общее обязательство сотрудничать», «Справедливое и разумное использование и участие» и «Обязательство не наносить значительный ущерб») и ответственности (финансовая ответственность за экологический ущерб). Бассейны Амударьи и Сырдарьи, разработанные бассейнами Амударьи и Сырдарьи, основаны на дальнейшем четком отражении в проектах Конвенций по использованию водных ресурсов;

обоснована необходимость совершенствования системы мониторинга Сырдарьи, Амударьи и других трансграничных рек в Центральной Азии, организация совместного контроля и ведения мониторинга воды, а также системы обмена открытыми данными.

Внедрение результатов исследования. На основе полученных научных результатов по международно-правовым аспектам использования трансграничных вод в Центральной Азии были разработаны и внедрены следующие предложения:

предложение о необходимости регулирования использования трансграничных водных ресурсов, то есть использование поверхностных и грунтовых вод, осуществление государственного контроля над водопользованием и ее защитой, список видов общего и специального водопользования, выдача объектов водопользования, регулирование задач и полномочий государственных органов в сфере лимитов забора воды было использовано при внесении изменений и дополнений в статьи 8, 9, 21, 27, 30, 41, 64, 65 Закона Республики Узбекистан «О воде и водопользовании» №837-

ХП от 6 мая 1993 года (Республика Узбекистан) (Справка Законодательной палаты Олий Мажлиса Республики Узбекистан №07/1-67 от 18 августа 2020 года и Справка Сената Олий Мажлиса Республики Узбекистан №12 от 19 августа). Эти предложения послужили дальнейшему совершенствованию системы регулирования и защиты воды и водопользования.

предложение о необходимости разработки механизма, необходимый для рационального использования трансграничных водных ресурсов между странами Центральной Азии и совместного управления водными ресурсами, на основе разработки «Региональной программы рационального использования водных ресурсов в Центральной Азии» нашло свое отражение в пункте 5.10 Указа УП-6024 «Об утверждении Концепции развития водного хозяйства Республики Узбекистан на 2020 — 2030 годы» от 10 июля 2020 года в пунктах 33-35 Дорожной карты по реализации задач, изложенных в Концепции развития водных ресурсов Республики Узбекистан на 2020-2030 годы, утвержденной Приложением №2 к настоящему Указу (Справка Центра анализа и ресурсов при Министерстве водных ресурсов Республики Узбекистан за №111/20 от 8 октября 2020 года и Справка Министерства водных ресурсов Республики Узбекистан за №04/20-3107 от 23 октября 2020 года). Эти предложения послужили развитию механизмов рационального использования трансграничных водных ресурсов странами региона;

предложение о необходимости продвижения норм и принципов конвенций Организации Объединенных Наций по трансграничным водам («Общее обязательство сотрудничать», «Справедливое и разумное использование и участие» и «Обязательство не наносить значительный ущерб») и ответственности (финансовая ответственность за экологический ущерб) Бассейны Амударьи и Сырдарьи, разработанные бассейнами Амударьи и Сырдарьи, основаны на дальнейшее четкое отражение в проектах Конвенций по использованию водных ресурсов нашли отражение в пункте 5.10 Указа УП-6024 «Об утверждении концепции развития водного хозяйства республики узбекистан на 2020 — 2030 годы» от 10 июля 2020 года (Справка Министерства водных ресурсов Республики Узбекистан №04 / 20-3107 от 23 октября 2020 года). Эти предложения и рекомендации способствовали развитию международно-правового сотрудничества в справедливом и эффективном использовании трансграничных водных ресурсов странами региона;

предложение о необходимости совершенствования системы мониторинга Сырдарьи, Амударьи и других трансграничных рек в Центральной Азии, организация совместного контроля и ведения мониторинга воды, а также системы обмена открытыми данными нашло свое отражение в пункте 5.10 Указа УП-6024 «Об утверждении концепции развития водного хозяйства республики узбекистан на 2020 — 2030 годы» от 10 июля 2020 года (Справка Министерства водных ресурсов Республики Узбекистан №04 / 20-3107 от 23 октября 2020 года). Эти предложения служили для разработки мер по контролю и мониторингу использования воды из трансграничных рек в регионе.

Объем и структура диссертации. Структура диссертации состоит из введения, трех глав, девяти параграфов, заключения, списка использованной литературы и приложений. Объем диссертации составляет 155 страницы.

ЭЪЛОН ҚИЛИНГАН ИШЛАР РЎЙХАТИ
СПИСОК ОПУБЛИКОВАННЫХ РАБОТ
LIST OF PUBLISHED WORKS

I бўлим (часть I; part I)

1. Сайдахмедов У.М. Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланишнинг халқаро-ҳуқуқий жиҳатлари // Монография. –Тошкент: Lesson press, 2020. 176 б.

2. Saydaxmedov U.M. International legal initiatives of Uzbekistan in the development of cooperation on transboundary waters in Central Asian states / International Scientific Journal Theoretical & Applied Science. / Published: 30.12.2016 <http://T-Science.org> SECTION 32. Jurisprudence/ Year: 2016 Issue: 12 Volume: 44. – P. 50-54.

3. Saydaxmedov U.M. Building huge hydro-electric facilities intransboundary rivers in Central Asia and its impact to the environment / International Journal of Research Available at <https://edupediapublications.org/journals> Volume 03 Issue 18 December 2016. – P. 1149 -1154.

4. Сайдахмедов У.М. Марказий Осиёда трансчегаравий сув оқимларида йирик гидротехник иншоотлар қуришнинг халқаро-ҳуқуқий жиҳатлари // Таълим тизимида ижтимоий-гуманитар фанлар тизими. 2012. – №2. – Б. 101-105.

5. Сайдахмедов У.М. Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланишнинг тарихий ва ҳуқуқий асослари // Демократлаштириш ва инсон ҳуқуқлари. 2013. – №1. – Б. 48-50. (12.00.00; №05)

6. Сайдахмедов У.М. Ўзбекистоннинг Марказий Осиёда минтақавий гидротехник иншоотлардан фойдаланишда давлатлараро ҳамкорликни ривожлантиришга оид халқаро-ҳуқуқий ташаббуслари // Ўзбекистон қонунчилиги таҳлили – Uzbek law review – Обзор законодательства Узбекистана. 2013. – №1. – Б. 67-69. (12.00.00; №09)

7. Сайдахмедов У.М. Трансчегаравий дарёлар сув ресурсларидан нооқилона фойдаланишнинг салбий таъсири // Huquq va burch. 2013. – №7. – Б. 54-58. (12.00.00; №02)

8. Сайдахмедов У.М. Халқаро ҳуқуқнинг долзарб масаласи // Фалсафа ва ҳуқуқ. 2014. – №2. – Б. 143-146. (12.00.00; №13)

9. Сайдахмедов У.М. Марказий Осиёда трансчегаравий дарёларда йирик гидроэнергетика иншоотлари қурилишининг атроф-муҳитга салбий таъсирининг ҳуқуқий оқибатлари // Xalqaro munosabatlar. 2014. – №2. – Б. 102-107. (12.00.00; №04)

10. Saydaxmedov U.M. International legal basics of inner water-ways, which have an international importance and their usage // Демократлаштириш ва инсон ҳуқуқлари. 2014. – №3. – P. 86-88. (12.00.00; №05)

11. Saydaxmedov U.M. Building of hydraulic structures in the transboundary rivers: problems ant their solutions (in the example of Central Asia) // Демократлаштириш ва инсон ҳуқуқлари. 2015. – №2. – P. 91-94. (12.00.00; №05)

12. Сайдахмедов У.М. Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланишнинг халқаро-ҳуқуқий асослари: муаммо, таклиф ва тавсиялар //

Ўзбекистон қонунчилиги таҳлили – Uzbek law review – Обзор законодательства Узбекистана. 2020. – №1. – Б. 87-91. (12.00.00; №09)

13. Сайдахмедов У.М. Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланишнинг институционал механизмлари ва халқаро-ҳуқуқий режимлари // Ўзбекистон қонунчилиги таҳлили – Uzbek law review – Обзор законодательства Узбекистана. 2020. – №3. – Б. 105-110. (12.00.00; №09)

II бўлим (часть II; part II)

14. Сайдахмедов У.М. Халқаро аҳамиятга эга бўлган ички сув йўллари ва улардан фойдаланишнинг халқаро-ҳуқуқий асослари // Минтақада хавфсизлик ва барқарорликни таъминлашнинг халқаро-ҳуқуқий жиҳатлари: республика илмий-амалий конференцияси материаллари. - Тошкент: 2012. 20-жилд. – Б. 121-125.

15. Сайдахмедов У.М. Марказий Осиёда трансчегаравий сув оқимларида йирик гидротехник иншоотлар қуришнинг халқаро-ҳуқуқий жиҳатлари // Халқаро-ҳуқуқий муносабатларда Ўзбекистоннинг ўрни ва роли: халқаро илмий-амалий конференция материаллари (иккинчи нашр). - Тошкент: 2012. – Б. 89-93.

16. Сайдахмедов У.М. Халқаро аҳамиятга эга бўлган трансчегаравий сув оқимларидан фойдаланишни тартибга солувчи халқаро-ҳуқуқий ҳужжатлар // Жаҳон сиёсатининг долзарб муаммолари: анъанавий илмий мақолалар тўплами. 2013. – №2. – Б. 51-54.

17. Сайдахмедов У.М. Сув муносабатларини тартибга солувчи миллий қонунчилик тизими (Россия Федерацияси мисолида) // Ҳозирги замон халқаро муносабатларининг долзарб масалалари: сиёсат, иқтисодиёт ва ҳуқуқ; ёш олимларнинг I республика илмий-конференцияси материаллари. - Тошкент: 2014. – Б. 94-97.

18. Сайдахмедов У.М. Халқаро сув йўлларида фойдаланишнинг халқаро-ҳуқуқий принциплари // Халқаро ҳуқуқнинг долзарб муаммолари: назария ва амалиёт масалалари: V анъанавий республика илмий-амалий конференция материаллари. - Тошкент: ЖИДУ, 2014. – Б. 157-161.

19. Сайдахмедов У.М. Ўзбекистоннинг трансчегаравий сув ҳафзаларидан фойдаланишни халқаро-ҳуқуқий тартибга солишга оид позицияси ва ташаббуслари // Ҳуқуқнинг долзарб муаммолари ёш ҳуқуқшунослар нигоҳида (давра суҳбати материаллари) тўплами. – Т.: ТДЮУ, 2016. – Б. 322-327.

20. Сайдахмедов У.М. Марказий Осиёда трансчегаравий сувлардан фойдаланишнинг тарихий асослари // «Гидротехника» илмий-амалий журнал – Тошкент: 2019, 2-сон, 2019. – Б. 37-39.

21. Сайдахмедов У.М. Трансчегаравий сув оқимларида гидротехник иншоотларга доир // «Гидротехника» илмий-амалий журнал. - Тошкент: 2019, 3-сон, 2019. – Б. 19-22.

22. Сайдахмедов У.М. Трансчегаравий сувлардан фойдаланишни тартибга солишда халқаро тажриба // «Суд амалиётининг долзарб масалалари» мавзусидаги халқаро илмий-амалий онлайн-конференция материаллари тўплами. 2020 йил 3 июль. – Б. 45-54.

Автореферат Судьялар олий мактаби «Одиллик мезони» илмий-амалий, ҳуқуқий журнали таҳририятида таҳрирдан ўтказилиб, ўзбек, инглиз, рус тилларидаги матнлар ўзаро мувофиқлаштирилди.

Босишга рухсат этилди: 27.04.2021
Бичими: 60x84 1/8 «Times New Roman»
гарнитурда рақамли босма усулда босилди.
Шартли босма табоғи 3,25. Адади: 100. Буюртма: № 19

100060, Тошкент, Я. Ғуломов кўчаси, 74.
Тел.: +998 90 9722279, www.tiraj.uz

«TOP IMAGE MEDIA»
босмаҳонасида чоп этилди.